

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 96, 1998

Ιστορική κριτική αναφορά στην οργανωτική εξέλιξη του ελληνικού νομισματοπιστωτικού συστήματος, 1828-1982

Θάνος Γεώργιος Τ.Ε.Ι. Χαλκίδας
<https://doi.org/10.12681/grsr.735>

Copyright © 1998 Γεώργιος Θάνος

To cite this article:

Θάνος, Γ. (1998). Ιστορική κριτική αναφορά στην οργανωτική εξέλιξη του ελληνικού νομισματοπιστωτικού συστήματος, 1828-1982. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 96(96-97), 249-277.
doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.735>

Γεώργιος Θάνος*

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ, 1828 - 1982

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα μελέτη γίνεται μια σύντομη εισαγωγική ιστορική αναφορά στη γέννηση, εξέλιξη και διαμόρφωση των συναλλακτικο-χρηματοπιστωτικών ηθών και θεσμών, σε συνδυασμό με τη συνεχή μεταβολή των τεχνολογικών δεδομένων, τόσο στον ελλαδικό, όσο και στο διεθνή χώρο.

Στη συνέχεια, επιχειρείται μια κριτική προσέγγιση του θέματος με βάση τη διάκριση σε χρονικές περιόδους της διαμόρφωσης του ελληνικού χρηματο-πιστωτικού συστήματος, σύμφωνα με ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, που, κατά την άποψη του γράφοντος, σηματοδοτούν κορυφαίες ιστορικές αφετηρίες της εξελικτικής του πορείας στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνικοοικονομικής και νομιματοπιστωτικής πραγματικότητας.

* Επίκουρος Καθηγητής Χρηματοδοτικής Διοίκησης στο Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του Τ.Ε.Ι. Χαλκίδας. Έκτακτος Καθηγητής Χρηματοοικονομικής Λογιστικής του Οικονομικού Τμήματος της Σχολής Ικάρων.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Επιχειρώντας μια σύντομη ιστορική αναφορά στην εξέλιξη των χρηματοπιστωτικών θεσμών, επιβεβαιώνεται ότι το «χρήμα» δημιουργήθηκε ως κοινό μέτρο αξιών για την κάλυψη των συναλλακτικών αναγκών των ανθρώπων.¹ Διερχόμενο από τον αντιπραγματισμό αρχέγονων κοινωνιών, έως τις πιο σύγχρονες σημερινές κοινωνίες, χαρακτηρίζεται από μια διαδικασία μετάβασης από μορφές απόλυτα υλικές σε μορφές μη υλικές και πρόσφατα καθαρά ηλεκτρονικές.

Αρχικά, χρησιμοποιήθηκαν ως χρήμα ευτελή μέταλλα και αργότερα ευγενή μέταλλα και κράματα ευγενών μετάλλων. Το είδος αυτού του χρήματος είχε ορισμένο βάρος και σχήμα και περιέκλειε μια «εσωτερική» αξία ίση με την αξία εξόρυξης και επεξεργασίας του μετάλλου. Νεότερες αρχαιολογικές έρευνες μεγάλης ιστορικής σημασίας έφεραν στο φως στοιχεία, που αποδεικνύουν ότι κατά την τρίτη χιλιετία π.Χ. επραγματοποιούντο εμπορικές συναλλαγές του αιγαιακού χώρου με την Εγγύς Ανατολή σε ελληνικές δραχμές.² Κατά τον 11ο π.Χ. αιώνα, οι Κινέζοι

1. Για το «χρήμα», βλ. Mathieu G., 1970, *Vocabulaire de l' economie, Monnaie*, 4e édition, Jean-Pierre Delarge, σ. 207. Pennant-Rea R. & Emmott B., 1995, *The Pocket Economist*, Oxford, Martin Robertson· Oxford and The Economist, σ. 210-214. Marx K., 1976, *Le Capital*, Livre premier, texte integral, Paris, Editions sociales, σσ. 11, 24, 41-114. Samuelson P., στο διδακτικό του εγχειρίδιο *Economics* και σε ελληνική μετάφραση Κ.Α. Καλόγρης, 1970, *Οικονομική*, Αθήναι, Παπαζήσης, σ. 240-279. Γέμος Π., 1980, *Βασικά Προβλήματα της θεωρίας του Χρήματος*, Αθήνα - Κομοτηνή, Σάκκουλας, σ. 19-34. Πανάγος Β., 1990, *Το Χρηματοπιστωτικό σύστημα και οι αγορές Κεφαλαίων*, Θεσσαλονίκη, σ. 15-24. Μηλιαράκης Π., 1994, *Τραπεζικό Δίκαιο*, Αθήνα, Σμπίλιας, σ. 9-11. Τραγάκης Γ., Δ' τριμηνία 1991, «Η γέννηση και εξέλιξη των χρηματοπιστωτικών θεσμών: Χρήμα, Τράπεζες και Τραπεζικές Εργασίες διά μέσου των Αιώνων», *Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*, έτος 8ο, τεύχ. 32, σ. 27-37. Keynes J., *Η Γενική Θεωρία της Απασχολήσεως του Τόκου και του Χρήματος*, κατά μετάφραση Δ.Ι. Δελιβάνη, 1956, Αθήνα, Παπαζήσης, σ. 301-333. Χριστόπουλος Κ., 1985, *Χρήμα, Τράπεζες, Πίστη*, Αθήνα, Σμπίλιας, σ. 6-8. Στεριώτης Κ., 1995, *Χρήμα και Διεθνές Τραπεζικό Σύστημα*, Αθήνα, Σμπίλιας, σ. 15-28. Barre R., 1975, *Economie Politique*, Paris, Presses Universitaires de France, σ. 261-265.

2. Βλ. Μπαλής Θ., 1993, *Σύγχρονη Χρηματοοικονομική Λογιστική*, τόμ. Α', Αθήνα, Σμπίλιας, σ. 35, όπου αναφέρεται και σε άρθρο του περιοδικού *Λογιστής*, Νο 61, 1959, κείμενο με σουμερική γραφή πάνω σε πλίνθους κοντά στην αρχαία Βαβυλώνα ηλικίας 2.200 ετών π.Χ. που επιβεβαιώνει το ρόλο της δραχμής ως διεθνούς νομίσματος στις εμπορικές συναλλαγές ολόκληρης της Μεσογείου. Γράφει: «Έχω σαράντα τετράδραχμα. Ο Λασσαβίδ, γιος του Μπελ-Άκχε-Τριμπ, θα πληρώσει στα χέρια του Ζιρ Ιδίμ, γιου του Χαμπλάι, στο μήνα Ινάρ, σαράντα τετράδραχμα, μέσα στο ναό του Ηλίου στη Βαβυλώνα, Μάρτυρες... Ζιρ Ιδίμ, γιος του Χαμπλάι γραφεύς. Εν Βαβυλώνη, επί βασιλείας του Πάκουρους βασιλέως της Περσίας».

έκοψαν νομίσματα από μέταλλο και τύπωσαν τα πρώτα τους χαρτονομίσματα. Μετά από πέντε αιώνες,³ ακολούθησε η Ευρώπη με πρωτοπόρους τους Έλληνες της Μ. Ασίας. Είναι ιστορικά εξακριβωμένη και σημαντική η συμβολή της αρχαιοελληνικής νομισματοκοπίας του 5ου π.Χ. αιώνα. Σ' ολόκληρο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο κυκλοφορούσαν χρυσά και αργυρά νομίσματα με κυρίαρχο την «αργυρά δραχμή» της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, που για αιώνες υπήρξε το «σκληρότερο» νόμισμα του αρχαίου κόσμου από τη λεκάνη της Μεσογείου μέχρι την Ινδία.⁴ Εκείνη ακριβώς την περίοδο, οι έννοιες «νόμισμα», «χρήμα», «τραπεζική συναλλαγή» και «τραπεζίτης» καθίστανται απόλυτα συνδεδεμένες, συνδυασμένες και συνυφασμένες. Συγχρόνως, εμπλέκονται παράλληλα και με τρόπο συμπληρωματικό οι έννοιες της καλής «πίστης» και της «ασφάλειας» ως έννοιες εμπιστοσύνης και αναγκαίες προϋποθέσεις ανάπτυξης των χρηματοοικονομικών συναλλαγών.

Από τις υπάρχουσες μαρτυρίες, φαίνεται ότι στη Μινωική Κρήτη⁵ και στις Μυκήνες⁶ η συγκέντρωση δύναμης και πλούτου οδήγησε σε υψηλά επίπεδα οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, όπου οι εμπορικές συναλλαγές βιοτεχνικών προϊόντων και πρώτων υλών επραγματοποιούντο σε ξένα νομίσματα υπό την επίσημη εποπτεία και έλεγχο της ανακτορικής γραφειοκρατίας.⁷ Κατά την ίδια περίπου περίοδο σημαντική

3. Βλ. Κορδάτος Γ., 1956, *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, Ομηρικά, τόμ. Ι, Αθήνα, 20ός αιώνας, σ. 240, όπου το χρήμα σαν ανταλλακτικό μέσο γίνεται το διαλυτικό οξύ και συμβάλλει μαζί με την ατομική ιδιοκτησία στη διάλυση των παλιών πατριαρχικών σχέσεων. Μακρής Ν., 1995, *Οι Έλληνες φιλόσοφοι της αρχαιότητας και η Φιλοσοφία*, Πλάτων ο Αθηναίος, τόμ. Α', σ. 363-478, και Αριστοτέλης ο Σταγειρίτης, τόμ. Β', σ. 489-613, Αθήνα, Σμπίλιας.

4. Βλ. Τραγάκης Γ., 1991, «Η γέννηση και εξέλιξη των χρηματοπιστωτικών θεσμών: Χρήμα, Τράπεζες και Τραπεζικές εργασίες διά μέσου των αιώνων», Β' μέρος, Δ.Ε.Ε.Τ., τεύχος 32, Δ' τριμηνία, Θάνος Γ., 1983, *Χρηματοοικονομικά - Αγροτικοί Συνεταιρισμοί*, τόμ. Γ', Αθήνα, ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ., σ. 153-156, όπου φαίνεται ότι από τους πρώτους τραπεζίτες των Αθηνών σπουδαιότεροι ήταν ο Πασιώνας, ο Ερμαίος και ο Φορμίωνας. Επίσης, ο Δημοσθένης αγορεύοντας υπέρ του Φορμίωνα αποδεικνύει πόσο χρήσιμα είναι στην πόλη τα πλούτη του και η «πίστη» του. *Πάτυρος Larousse - Britannica*, 1996, τόμ. 58, Αθήνα, σ. 37.

5. Το 2600 - 1140 π.Χ..

6. Το 1600 - 1100 π.Χ..

7. Η ανάπτυξη των οικονομικών και πιστωτικών συναλλαγών με κέντρα την Ανατολία, την Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή επιβεβαιώνεται από αιγυπτιακές και ανατολικές αρχαιολογικές πηγές, βλ. Marinatos S. and Hirmer M., 1960, *Κρήτη και Μυκηναϊκή Ελλάδα*, Αθήνα. Marinatos S., 1962, «Minoan and Mycenaen Civilisation on Mediterranean and Europe», VI Συν. Προϊστ. Σπ..

υπήρξε επίσης η συμβολή των Αιγυπτίων, Βαβυλωνίων,⁸ Ασσυρίων και Φοινίκων στη διενέργεια χρηματοοικονομικών πράξεων. Πολλούς αιώνες αργότερα, το 356 - 323 π.Χ., τεράστια υπήρξε η συμβολή του Μεγάλου Αλεξάνδρου στη γενικότερη εξελικτική πορεία και διαμόρφωση των χρηματοπιστωτικών θεσμών. Η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων μεταξύ ελληνικών πόλεων και Ανατολής, καθώς και η μεγάλη ιδέα για συνένωση και ειρηνική συμβίωση όλων των λαών, με τη διατήρηση όμως του απέραντου κράτους, τον οδήγησαν στην καθιέρωση ενιαίου νομισματικού συστήματος, στην κυκλοφορία κοινού νομίσματος⁹ και στην ίδρυση πολυάριθμων νομισματοκοπειών σε όλες τις χώρες που κατέκτησε. Σημαντική όμως υπήρξε και η συμβολή των Μακεδόνων βασιλιάδων της Αιγύπτου¹⁰ από το 305 έως το 31 π.Χ.. Κατά την περίοδο αυτή, κυκλοφόρησαν σ' όλες τις περιοχές του Νείλου τα ελληνικά νομίσματα και ιδρύθηκε η Κρατική Τράπεζα των Πτολεμαίων στην Αίγυπτο με πολλά υποκαταστήματα, που είχε το εκδοτικό προνόμιο και ανέπτυξε σημαντικές τραπεζικές δραστηριότητες. Οι τράπεζες αυτές χρησιμοποιήθηκαν αργότερα από τους Ρωμαίους για την είσπραξη φόρων, αλλά και για την εκτέλεση πολλών άλλων πράξεων υπέρ του δημοσίου.

Κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η χρήση του νομίσματος και η τραπεζική δραστηριότητα¹¹ συμπίπτουν με την κοινωνι-

8. Εντυπωσιακός είναι ο «Κώδικας του Χαμουραμί», το 1792 - 1750 π.Χ., που αποτελεί την αρχαιότερη στον κόσμο συλλογή νομικών αποφάσεων, που συγκεντρώθηκαν προς τα τέλη της βασιλείας του Χαμουραμί, στην οποία περιλαμβάνονται απτά τεκμήρια ανάπτυξης χρηματοοικονομικών συναλλαγών, βλ. Εγκυκλ. Πάπυρος *Larousse-Britannica*, τόμ. 60ός, 1996, Αθήνα, σ. 384-385. Η Βαβυλώνα υπήρξε σπουδαίο εμπορικό κέντρο της Ανατολής, στην οποία λειτούργησε εξελιγμένο νομισματικό σύστημα με βάση ευγενή μέταλλα. Οικογενειακές τράπεζες χορηγούσαν δάνεια και χρηματοδοτούσαν βιοτεχνικές επιχειρήσεις. Επίσης, δάνεια στους αγρότες χορηγούσαν οι ιερείς, που ήταν μεγάλοι έμποροι και σημαντικοί χρηματοδότες της Βαβυλώνας, βλ. Μπαλής Θ., 1993, *Σύγχρονη Χρηματοοικονομική Λογιστική*, τόμ. Α', σ. 28. Επίσης, Marinatos S., 1962, *Πρακτ. VI Συνέδρ. Προϊστ. Σπουδ.* Επίσης, Πάπυρος *Larousse - Britannica*, τόμ. 58, σ. 37.

9. Βλ. *Encyclop. Larousse - Britannica*, «Νομίσματα του Μ. Αλεξάνδρου και των χρόνων των διαδόχων», τόμ. 6, σ. 324.

10. Βλ. *Encyclop. Larousse - Britannica*, «Η Αίγυπτος υπό τους Μακεδόνες και Πτολεμαίους (332 - 330 π.Χ.)», τόμ. 4, σ. 278-279.

11. «... κατά τους χρόνους ήδη τους προ του Καίσαρος πολλοί Ρωμαίοι και Έλληνες τραπεζίτες είχαν ιδρύσει εν Ελλάδι τα καταστήματα αυτών», βλ. Κορδάτος Γ., *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, τόμ. VI, σ. 317. Επίσης, στην ίδια σελίδα αναφέρει: «Οι τραπεζίτες των Πατρών, της Κορίνθου και των Αθηνών, οι Ρωμαίοι ούτοι εκμυζηταί του αίματος των Ελλήνων, οίτινες βεβαίως είχαν και Έλληνας συναδέλφους...».

κοπολιτική και οικονομική ισχυροποίηση της αρχαίας Ρώμης. Είναι γνωστό ένα από τα πρώτα ρωμαϊκά νομίσματα που κόπηκε σε νομισματοκοπείο της Καμπανίας,¹² γύρω στο 250 π.Χ. με τη μορφή του Ρωμύλου και του Ρέμου, καθώς και το Αργυρό Ρωμαϊκό Δηνάριο (190-180 π.Χ.), αλλά και τα νομίσματα της νομισματικής μεταρρύθμισης¹³ του Διοκλητιανού (286-296 μ.Χ.). Σημαντικότερη όμως είναι η ρωμαϊκή νομοθεσία,¹⁴ που περιελάμβανε λεπτομερείς διατάξεις περί τραπεζικών συναλλαγών. Γνωστές είναι οι διατάξεις, που απαγόρευαν στους τοκογλύφους να δανείζουν στα παιδιά των πλουσίων με την απειλή της μη αναγνώρισης των δανείων αυτών από το νόμο.¹⁵ Μετά την κατάρρευση της Ρώμης, δραστηριοποιήθηκαν στις τραπεζικές εργασίες οι Εβραίοι, αφού ο Χριστιανισμός απαγόρευε τον έντοκο δανεισμό. Επί Ιουστινιανού, όμως, κωδικοποιήθηκαν οι ρωμαϊκοί νόμοι και τα νομίσματα του Βυζαντίου κυκλοφορούσαν σ' ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο.

Κατά τον Μεσαίωνα, η τραπεζική δραστηριότητα τελματώθηκε λόγω πτώσεως της οικονομικής δραστηριότητας από τις επιδρομές των βαρβάρων που έπληξαν το εμπόριο μεταξύ του Ανατολικού και του Δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Τον 11ο, όμως, μ.Χ. αιώνα οι Σταυροφορίες ανέστρεψαν τις τάσεις και έδωσαν νέα ώθηση στο εμπόριο και τις τραπεζικές δραστηριότητες.

Στην Ευρώπη, κατά τον 12ο αιώνα μ.Χ., οι τραπεζικές εργασίες αναπτύχθηκαν σε σημαντικό βαθμό, αφού τα κράτη, για λόγους κυρίως αναγκαστικού δανεισμού, επέτρεπαν σε πλούσιους εμπόρους και κεφαλαιούχους την ίδρυση τραπεζικών ιδρυμάτων. Η Ιταλία έδωσε το έναυσμα ίδρυσης περιφημων τραπεζών στο Μιλάνο, τη Γένοβα, τη Βενετία, για να ακολουθήσει η θεμελίωση του γερμανικού τραπεζικού συστήματος,¹⁶ που θεσμοθετείται και καθιερώνεται με τη Δεύτερη Τραπεζιτική Οδηγία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Επίσης, στην Ολλανδία, τη Γαλλία και την Αγγλία αναπτύσσονται αξιόλογες τραπεζικές τεχνικές. Η επιταγή και το γραμματίο διαμορφώνονται με τη σημερινή τους μορφή και αρχί-

12. Βλ. *Encyclop. Larousse - Britannica*, τόμ. 52, σ. 408.

13. Βλ. *Encyclop. Larousse - Britannica*, «Νόμισμα και νομισματοκοπία», τόμ. 45, σ. 276-278.

14. Σημαντική ήταν η επίδραση των ελληνικών χρηματοπιστωτικών θεσμών στη διαμόρφωση της ρωμαϊκής νομοθεσίας. Αυτό συμπεραίνεται από τις ελληνογενείς λέξεις *danistae*, *trapezitae* κ.ά.. Βλ. Τραγάκης Γ., 1991, «Η γέννηση και εξέλιξη των χρηματοπιστωτικών θεσμών», *Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*, τεύχ. 32, Δ' τριμ., σ. 32. *Encyclop. Larousse - Britannica*, «Ρώμη και Ρωμαϊκός Πολιτισμός», τόμ. 52, σ. 381.

15. Βλ. Κορδάτος Γ., *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, τόμ. VI, σ. 293.

16. Γνωστού σήμερα ως συστήματος πολλαπλών εργασιών «Universal Banking».

ζει να αναπτύσσεται το τραπεζογραμμάτιο από τις αποδείξεις που εκδίδουν οι τραπεζίτες για τις ποσότητες χρυσού που κατατίθενται σ' αυτούς προς φύλαξη. Έτσι πραγματοποιείται η μετάβαση από το «αποδεικτικό χρυσού», που αντιπροσώπευε επακριβώς την αξία κατάθεσης σε χρυσό, στο «πιστωτικό χαρτονόμισμα», δηλαδή στην έκδοση χαρτονομισμάτων μεγαλύτερης αξίας από τον κατατιθέμενο χρυσό, μετατρέψιμων όμως σε χρυσό. Η σταδιακή θεμελίωση της εμπιστοσύνης του κοινού στους τραπεζίτες ότι τα χρυσά τους νομίσματα δεν κινδυνεύουν, αφού οι στατιστικές πιθανότητες να συμπέσουν χρονικά οι αναλήψεις χρυσού ήταν μηδαμινές, έβαζε τους τραπεζίτες σε πειρασμό έκδοσης¹⁷ συνεχώς και νέων «ακάλυπτων» τραπεζογραμματίων, πέρα από τα κατατεθειμένα αποθέματα χρυσού.¹⁸ Οι περαιτέρω εξελίξεις στις χρηματοπιστωτικές τεχνικές και στα συναλλακτικά ήθη οδήγησαν στο επόμενο στάδιο εξέλιξης του χρήματος, από το «χαρτονόμισμα» στο «τραπεζικό χρήμα», όπου η κατάθεση χαρτονομισμάτων στις τράπεζες, «αντιπροσωπευτικό τραπεζικό χρήμα», οδήγησε στο «πιστωτικό χρήμα», που εκδίδεται χωρίς καμία προηγούμενη κατάθεση χρήματος. Αυτό το τελευταίο στάδιο υπήρξε καθοριστικό στη διαμόρφωση και ιστορική διαδρομή του χρήματος, που διήλθε:

- από τον αντιπραγματισμό στο μέταλλο
- από το μέταλλο στο χαρτονόμισμα
- από το χαρτονόμισμα στο «μη υλικό» πιστωτικό χρήμα.

Η σταδιακή μετάβαση του χρήματος από «απόλυτα υλικές» μορφές σε νέες «μη υλικές» μορφές ήταν αποτέλεσμα του διαρκώς μεταβαλλόμενου χρηματοπιστωτικού περιβάλλοντος, κυρίως από τη συνεχή εμφάνιση και εντατική χρήση νέων τεχνολογιών που παρουσίασαν ραγδαία εξέλιξη από τη δεκαετία του '60 και ύστερα.¹⁹ Η εξελικτική αυτή μετάβαση του χρήματος άρχισε, όμως, μετά τη βιομηχανική επανάσταση, με τη δημιουργία μεγάλων επιχειρήσεων, που με τη σειρά τους διευκόλυναν την εμφάνιση μεγάλων πιστωτικών ιδρυμάτων. Η Δυτική Ευρώπη εισέρχεται,

17. Αργότερα, το εκδοτικό προνόμιο, και συγχρόνως το δικαίωμα άσκησης νομισματοπιστωτικής πολιτικής, εποπτείας και ελέγχου των πιστωτικών ιδρυμάτων, παραχωρήθηκε αποκλειστικά στις κεντρικές τράπεζες.

18. Βλ. Πανάγος Β., 1990, *Το Χρηματοπιστωτικό σύστημα και οι αγορές κεφαλαίων*, Θεσσαλονίκη, σ. 15-24.

19. Για εκτενέστερη παρουσίαση των τεχνολογικών επιδράσεων στις τραπεζικές εργασίες, βλ. τις μελέτες Benson W., 1984, «Το τραπεζικό σύστημα αλλάζει φυσιογνωμία», σ. 7-28. Recstad P., 1983, «Ένα υποκατάστημα του μέλλοντος», *Επίκαιρα Θέματα 1*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, σ. 31-54. Επίσης, τα άρθρα: Morisse P., - Credit Commercial de France, «Οι μισθωτοί εκφράζονται: Μια συμμετοχική διαδικασία για έναν καλύτερο

έτσι, με γοργούς ρυθμούς σε μια εξελικτική πορεία μεγάλων αναπτυξιακών ταχυτήτων.²⁰ Η διαμόρφωση των χρηματοπιστωτικών θεσμών στην Ευρώπη στηρίχθηκε, κυρίως, στη φιλελεύθερη αντίληψη και πρακτική, που καθιερώθηκε από τα νέα οικονομικά δεδομένα, με κύρια συστατικά τον ανταγωνισμό της ελεύθερης αγοράς, την ελαχιστοποίηση της δημόσιας σπατάλης και τη συνεχή διασφάλιση δημοσιονομικής και νομισματικής σταθερότητας, στην κατεύθυνση μόνιμης στήριξης του ιδιωτικού τομέα από το κράτος. Παράλληλα, η σημειωθείσα αλματώδης τεχνολογική εξέλιξη, σε συνδυασμό με τη συνεχή διαμόρφωση των συναλλακτικών δεδομένων, οδήγησε σταδιακά στην εξειδίκευση των τραπεζικών δραστηριοτήτων. Έτσι, δημιουργούνται εξειδικευμένοι πιστωτικοί οργανισμοί, εμπορικοί, βιομηχανικοί, αγροτικοί, επενδυτικοί και άλλοι με τη μορφή ανωνύμων εταιρειών.

Η επαναστατική αυτή εξέλιξη των τραπεζικών θεσμών στην Ευρώπη συνάντησε τη χώρα μας σε μια περίοδο ιστορικά δύσκολη και μεταβατική. Ανάμεσα σε ερείπια διήνυε τα πρώτα της βήματα μετά την ανεξαρτησία από τον οθωμανικό ζυγό με μια οικονομία ανεξέλεγκτη²¹ και εξαρθρω-

έλεγχο των τεχνολογικών εξελίξεων», σ. 9-15, και Lockne L., - Skandinaviska Enskilda Banken, «Ποσοτικές και ποιοτικές επιπτώσεις της εισαγωγής της νέας τεχνολογίας επί του προσωπικού», σ. 21-33, και Munz H., - Union des Banques Suisses, «Οι επιπτώσεις της εξέλιξης της πληροφορικής στην τράπεζα», σ. 43-49, και Lonsdale D., - Barclay's Bank - England, «Η εξέλιξη του ρόλου της πληροφορικής στην τράπεζα», σ. 51-59, και Scott A., - Mellon Bank - Pittsburg, «Ο ρόλος των κύκλων ποιοτικού ελέγχου στα πλαίσια μιας σφαιρικής στρατηγικής για τη βελτίωση της ποιότητας», σ. 61-77, *Επίκαιρα Θέματα 4, Νέες τεχνολογίες και ανθρώπινο παράγοντα*, Ε.Ε.Τ..

20. Στη Δυτική Ευρώπη αναφέρονται πιστωτικοί οίκοι ήδη από τον 13ο αιώνα. Κατά το έτος 1408 σημειώνεται η ίδρυση στη Γένοβα της Banco di San Giorgio, το 1584 στη Βενετία της Banco della Piazza del Rialto, το 1593 στο Μιλάνο της Banco di San Ambrogio, το 1609 της Τράπεζας του Άμστερνταμ, το 1619 της Τράπεζας του Αμβούργου, το 1650 στη Στοκχόλμη της Τράπεζας της Σουηδίας, το 1694 στο Λονδίνο της Bank of England, το 1700 στη Λυών της Banque Royale κ.ά.. Βλ. Siamasaris K., 1966, *The organization of the Greek Banking System*, Athens, Bank of Greece, Institute of Banking Studies, σ. 16.

21. Βλ. Κοκκομέλης Κ., 1987, «Αναμόρφωση - Εκσυγχρονισμός του Τραπεζικού Συστήματος και η Λειτουργία της Οικονομίας», Δ.Ε.Ε.Τ., έτος 40, τεύχ. 150, Γ' τριμ., σ. 13-19, και Σιαμασάρης Κ., 1966, *Η Ελληνική Τραπεζική Οργάνωση*, Αθήνα, Ινστιτούτο Τραπεζικών Μελετών Τραπεζής Ελλάδος, σ. 13-16, όπου τονίζεται ότι, κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας η οικονομία της χώρας είχε πρωτόγονη μορφή και οι ανάγκες του πληθυσμού επαλύπτοντο με βάση τον αντιπραγματισμό και σε επίπεδο οικιακής οικονομίας. Το νόμισμα δεν εχρησιμοποιείτο ως συναλλακτικό μέσον, αλλά κυρίως ως κόσμημα και μέσον αποθησαύρισης. Επίσης, Στεργίου Θ., «Η εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, αριθ. Φ. 1066, Πέμπτη, 3 Οκτωβρίου 1974, σ. 29-30.

μένη, χωρίς έσοδα και με αβάσταχτες υποχρεώσεις προς ξένους κεφαλαιούχους, από τα δάνεια²² του Αγώνα. Οι παραγωγικοί τομείς της οικονομίας ήταν κυριολεκτικά ανύπαρκτοι, χωρίς τράπεζες και χωρίς την παραμικρή εκδήλωση οργανωμένου νομισματοπιστωτικού συστήματος, αφού, άλλωστε, αυτά είναι συνυφασμένα με αυτή την ίδια την κοινωνικοοικονομική και πολιτική υπόσταση ενός έθνους. Η Επανάσταση του 1821, όπως χαρακτηριστικά διαπιστώνει ο Θ. Σακελλαρόπουλος, δεν φέρει χαρακτήρα αστικής επανάστασης, αλλά σημειώνει μόνο την έναρξή της, καθώς ο αστικός μετασχηματισμός ολοκληρώνεται αργά και αποσπασματικά τον 20ό αιώνα, αφού έχουν προηγηθεί οι ανάλογες διαδικασίες και αλλαγές στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες στήριξαν την ανάπτυξή τους σε σύγχρονους καπιταλιστικούς θεσμούς, που είχαν ως βάση την αυτονομία των οικονομικών τους από τον φεουδαλικό εναγκαλισμό μέσω των επαναστάσεων.²³

Δεδομένου ότι η τραπεζική οργάνωση επηρεάζει βαθύτατα τη νομισματοπιστωτική και γενικότερα την οικονομική συγκρότηση ενός κράτους, θεωρούμε ότι η διεξοδικότερη μελέτη της εξέλιξης του τραπεζικού συστήματος, από τους νεότερους χρόνους και ύστερα, καθίσταται εξ αντικειμένου αναγκαία, αφού ειδικότερα αυτή επηρέασε άμεσα την εξέλιξη των τραπεζικών χρηματοδοτήσεων και μέσω αυτών τους δείκτες της οικονομίας.

Η διαμόρφωση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος στα πλαίσια της εξεταζομένης περιόδου μπορεί να διακριθεί σε χρονικές περιόδους με βάση ορισμένα κύρια χαρακτηριστικά, που, κατά την κρίση μας, αποτελούν κορυφαίες ιστορικές αφετηρίες της εξελικτικής του πορείας. Η πρώτη περίοδος αρχίζει μετά την απελευθέρωση²⁴ με την

22. Γνωστά και ως «δάνεια της ανεξαρτησίας» για τη στήριξη των οικονομικών της Επανάστασης. Ήταν βαριές οι θυσίες που υποβλήθηκε ο λαός από την εκμετάλλευση των ξένων κεφαλαιούχων, αλλά έπραξε στο ακέραιον το καθήκον του, θυσιάζοντας ακόμα και το πениχρό του υστέρημα χάριν της ανεξαρτησίας. Βλ. Κορδάτος Γ., *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, τόμ. X, σ. 453-460, που αναφέρεται εκτενώς και στο έργο του καθηγητή Ανδρεάδη, *Ιστορία Εθνικών Δανείων*.

23. Για μια αναλυτική, κριτική και συγκριτική παρουσίαση των παραγόντων και αιτιών που καθυστέρησαν τη σύγχρονη καπιταλιστική θεσμική ολοκλήρωση και ανάγκασαν τη χώρα μας σε μια υποχρεωτική δορυφορική τροχιά, γύρω από τα αναπτυσσόμενα κράτη, βλ. Σακελλαρόπουλος Θ., 1991, *Θεσμικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη, Κράτος και Οικονομία στην Ελλάδα 1830 - 1922*, Αθήνα, Εξάντας, σ. 13-34.

24. Ας σημειωθεί ότι, παρά τον επαναστατικό συναγερμό του 1821 και την οικουμηνικότητα της Επανάστασης, η τουρκική απειλή δεν είχε παρόλθι. Οι τουρκικές δυνάμεις, με τη στρατιωτική ενίσχυση της Αιγύπτου, αλλά και την υποστήριξη σε διπλωματικό επίπεδο της

ίδρυση της πρώτης ελληνικής τραπεζής, το έτος 1828, έως την ίδρυση της Εθνικής Τραπέζης, το 1841, που έφερε και το εκδοτικό προνόμιο. Η δεύτερη περίοδος συμπίπτει με την ίδρυση της Εθνικής Τραπέζης έως την ίδρυση της Τραπέζης της Ελλάδος, το 1928, που ανέλαβε ηγετική θέση στο πιστωτικό σύστημα, καθώς και την αποκλειστική άσκηση του εκδοτικού δικαιώματος. Η τρίτη περίοδος εκτείνεται από την ίδρυση της Κεντρικής Τραπέζης έως τη σύσταση της Νομισματικής Επιτροπής, το έτος 1946. Η τέταρτη και τελευταία περίοδος έχει ως έναρξη τη σύσταση και λειτουργία της Νομισματικής Επιτροπής και λήξη την οριστική της κατάργηση το έτος 1982 και τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων της στην Επιτροπή Νομισματικών και Πιστωτικών Θεμάτων (Ε.Ν.Π.Θ.) της Τραπέζης της Ελλάδος.

II. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1828 - 1841

Η τυπική ύπαρξη του τραπεζικού συστήματος σημειώνεται το έτος 1828 με την ίδρυση από το νεοσύστατο ελληνικό κράτος του πρώτου υποτυπώδους τραπεζικού ιδρύματος, που ονομάστηκε Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα.²⁵ Αυτή εξέδωσε τον «Φοίνικα», πρώτο ελληνικό νόμισμα, και ασχολήθηκε αποκλειστικά με την έκδοση εντόκων ομολόγων για λογαριασμό του κράτους και για την κάλυψη των βασικών δανειστικών αναγκών του. Απέτυχε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των καταθετών, οπότε,

Αυστρίας και άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, συνέχιζαν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις καταβάλλοντας απεγνωσμένες προσπάθειες να καταπνίξουν την επανάσταση. Στις 6 Ιουλίου 1827 υπογράφεται από τους πληρεξούσιους της Γαλλίας, Ρωσίας και Αγγλίας η Συνθήκη του Λονδίνου, που αποτελεί το πρώτο σταθερό και μεγάλο βήμα για την αναγνώριση της αναμφισβήτητης νομιμότητας (*de jure*) της ελληνικής ανεξαρτησίας. Τα σύνορα του νέου κράτους διαμορφώνονται και αναγνωρίζονται με την υπογραφή του πρωτοκόλλου για «τα Νέα Σύνορα της Ανεξάρτητης Ελλάδας» στις 3 Φεβρουαρίου 1830 στο Λονδίνο με την αποδοχή των όρων της Συνθήκης της 6ης Ιουλίου 1827. Βλ. Κορδάτος Γ., *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, τόμ. X, σ. 174-615, και Ευσταθιάδης Κ., 1977, *Διεθνές Δίκαιο, Αναγνώρισις de jure και αναγνώρισις de facto, και έτεροι Τύποι Διεθνούς Αναγνώρισεως*, Αθήνα, σ. 471-481.

25. Ας σημειωθεί ότι η Γ' «εν Τροιζήνη» Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων στις 3 Απριλίου 1827 ψήφισε Κυβερνήτη τον Ι. Καποδίστρια (βλ. Κορδάτος Γ., *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, τόμ. X, σ. 540), ο οποίος (βλ. Βαλαωρίτης Ι., 1980, *Ιστορία της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ε.Τ.Ε., επανέκδοση, σ. 1-2) υπέγραψε το Ζ' ψήφισμα «περί συστάσεως της Χρηματιστικής Τραπέζης» στις 2 Φεβρουαρίου 1828, δηλαδή μερικές ημέρες μετά την αποβίβασή του στην Αίγινα στις 12 Ιανουαρίου 1828, όπου, για τη στήριξη της τραπεζής, επεκαλείτο τον πατριωτισμό των ευκατάστατων πολιτών, τους οποίους προέτρεπε να καταθέσουν τα κεφάλαιά τους και να μετάσχουν στις εργασίες της τραπεζής, προς ανακούφιση των μεγάλων και ποικίλων αναγκών του Δημοσίου.

αμέσως μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, έπαυσε εκ των πραγμάτων τις εργασίες της και διαλύθηκε²⁶ το 1834, περίπου 7 έτη πριν από την ίδρυση της Εθνικής Τραπέζης.

III. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1841 - 1928

Το έτος 1836 στις 25 Ιανουαρίου και επί βασιλείας Όθωνος, αποφασίσθηκε διά νόμου η σύσταση της Εθνικής Τραπέζης, με σκοπό την υποστήριξη της γεωργίας, βιομηχανίας, ναυτιλίας και εμπορίου. Η τράπεζα αυτή τελικά δεν λειτούργησε και ακολούθησε ο νόμος της 30ής Μαρτίου 1841, ο οποίος τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε από το νόμο²⁷ της 19ης Αυγούστου 1841, με τον οποίο τελικά ιδρύθηκε η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος από τον Γεώργιο Σταύρου, με την οικονομική υποστήριξη ομογενών και ξένων²⁸ φιλελλήνων και αρχικό κεφάλαιο 3.402.000 δρχ.. Ο οργανισμός, που εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο πιστωτικό ίδρυμα της χώρας και έμελλε να παίξει ρόλο κυρίαρχο και σημαντικό στη νεότερη και νεότερη οικονομική της ιστορία, έκανε έναρξη των εργασιών του στις 22 Ιανουαρίου 1842. Ο χαρακτήρας του νεοσύστατου πιστωτικού ιδρύματος ήταν πρωταρχικά εκδοτικός, προεξοφλητικός και κτηματικής πίστωσης, αργότερα όμως περιέλαβε με σειρά νόμων και άλλες δραστηριότητες, όπως της αγροτικής και βιομηχανικής πίστης, για να φθάσει να εκτελεί έως σήμερα όλες τις μέχρι τότε γνωστές τραπεζικές εργασίες.²⁹

Το Φεβρουάριο του 1839 ιδρύθηκε στο Λονδίνο, με βάση την εμπορική νομοθεσία του Αγγλικού Βασιλείου και με αρχικό κεφάλαιο δρχ. 1.500.000, η Ιονική Τράπεζα (Ionian Bank Ltd), η οποία το ίδιο έτος εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα με την επωνυμία Ιονική Κρατική Τράπεζα. Ο εν λόγω οργανισμός είχε επικυρωμένο δικαίωμα άσκησης τραπεζικών

26. Βλ. Ζητρίδης Χ., 1992, «Η τραπεζική οργάνωση και η πιστωτική πολιτική στην Ελλάδα», στο *Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Τραπεζικό Σύστημα*, 7, Αθήνα, Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, σ. 39-42. Siamaris K., 1966, *The organization of the Greek Banking System*, Athens, Bank of Greece, Institute of Banking Studies, σ. 17.

27. Φ.Ε.Κ., αριθ. 6/30.3.1841.

28. Είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι οι ξένοι χρηματοδότες και επενδυτές προτιμούσαν τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, που είχαν σίγουρο κέρδος και μπορούσαν να το εξαγάγουν στο εξωτερικό. Αποτέλεσμα των χρηματικών αυτών εξαγωγών ήταν ότι η Ελλάς είχε στο διηνεκές παθητικό ισοζύγιο. Βλ. Φρερής Α., «Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα (1840-1940)», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, αριθ. Φ. 1134, 29 Ιανουαρίου 1976, σ. 13-14.

29. Ο εκδοτικός ρόλος της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος δεν υπήρξε αποκλειστικός, αφού το λειτούργημα αυτό άσκησαν και άλλες τράπεζες μέχρι την ίδρυση της Τραπέζης Ελλάδος, το έτος 1928.

εργασιών, αλλά και το εκδοτικό προνόμιο στα νησιά του Ιονίου, τα οποία ευρίσκοντο υπό αγγλική κυριαρχία. Με την ενσωμάτωση των Ιονίων Νησιών στην κυρίως Ελλάδα, το 1864, το εκδοτικό δικαίωμα της τραπεζικής επεκτάθηκε σε ολόκληρη τη χώρα και διατηρήθηκε³⁰ έως τη μεταβίβασή του, το 1920, στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Το 1882 ιδρύθηκε η Προνομιούχος Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας,³¹ με έδρα το Βόλο, η οποία άσκησε το εκδοτικό λειτουργήμα στις νεοπροσαρτηθείσες περιοχές Ηπείρου και Θεσσαλίας, δραστηριοποιημένη με υποκαταστήματα στην Αθήνα και σε πολλές πόλεις της Θεσσαλίας και της Ηπείρου. Αργότερα, κατά το 1900, συγχωνεύτηκε με την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Κατά το έτος 1899, με διάταγμα της Κρητικής Διοίκησης στις 30 Σεπτεμβρίου, ιδρύθηκε, με έδρα τα Χανιά, η Τράπεζα Κρήτης,³² η οποία επίσης άσκησε το εκδοτικό της δικαίωμα στην Κρήτη μέχρι το 1919, που συγχωνεύτηκε με την Εθνική Τράπεζα. Ο αριθμός των τραπεζών αυξήθηκε και έως το 1900 ιδρύθηκαν άλλα είκοσι περίπου πιστωτικά ιδρύματα προσωπογενούς ή συνεταιριστικού χαρακτήρα, εκ των οποίων όμως ελάχιστα επέζησαν ή συγχωνεύθηκαν με την Εθνική Τράπεζα. Εξαιρέση αποτελεί η Τράπεζα Αθηνών, η οποία ιδρύθηκε³³ το Νοέμβριο του 1893 και σταδιοδρόμησε ως ανεξάρτητη εμπορική τράπεζα για μεγάλο χρονικό διάστημα, μέχρι την ενσωμάτωση και αυτής τελικά στην Εθνική Τράπεζα, το 1953.

Η περίοδος από την απελευθέρωση και μέχρι την πτώχευση του κράτους,³⁴ το έτος 1897, χαρακτηρίζεται από την πλήρη εφαρμογή των αρχών του οικονομικού φιλελευθερισμού και την ολοσχερή απουσία του κράτους από κάθε παρέμβαση και έλεγχο στην οικονομία. Μοναδική εξαίρεση κρατικού παρεμβατισμού, και όχι πάντα, αποτελεί η σύνα-

30. Επίσης, διατηρήθηκαν όλα τα προνόμια των οποίων έχαιρε η τράπεζα στην Ιόνιο Πολιτεία, χάρις στις ρυθμίσεις του νόμου της 17.6.1864, με τον οποίο κυρώθηκε η συνθήκη παραχώρησης των Ιονίων Νήσων στο Ελληνικό Βασίλειο. Βλ. Κωστής Κ., και Τσοκόπουλος Β., 1988, *Οι Τράπεζες στην Ελλάδα 1898 - 1928*, Αθήνα, Παπαζήσης, σ. 37.

31. Με το Β.Δ. 31.1.1882 - Φ.Ε.Κ. 13/12.3.1882.

32. Με το Νόμο 6/10.5.1899 της Κρητικής Πολιτείας.

33. Με το Β.Δ. 7.12.1893 - Φ.Ε.Κ. Α', φύλ. 231/10.12.1893.

34. Τα κύρια αίτια της πτώχευσης ήταν η αλόγιστη σπατάλη των δημοσίων πόρων, αλλά και ο ατυχής ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, που είχαν ως αποτέλεσμα την επιβολή διεθνούς δημοσιονομικού ελέγχου τον αμέσως επόμενο χρόνο. Βλ. Σιαμάρης Κ., 1966, *Η Ελληνική Τραπεζική Οργάνωση*, Τράπεζα Ελλάδος, σ. 20. Εταιρεία Μελετών Αναπτύξεως, 1968, *Η Χρηματοδότηση των Επιχειρήσεων εν Ελλάδι*, Αθήνα, σ. 28-30.

ψη μεγάλων δανείων σε χρυσό, που το μέγεθός τους, εκ των πραγμάτων, απαιτούσε την ολοκληρωτική αφαίμαξη της οικονομίας.

Καθ' όλη την περίοδο αυτή, αλλά και μέχρι το 1928, έτος ίδρυσης της Τραπέζης της Ελλάδος, ο κυριότερος χρηματοδοτικός οργανισμός που ανέπτυξε ποικιλόμορφη δραστηριότητα στην οικονομική ζωή της χώρας ήταν η Εθνική Τράπεζα, της οποίας οι καταθέσεις και οι χορηγήσεις, στο τέλος της υπό εξέταση περιόδου (1841 - 1928), ανέρχονταν περίπου στο μισό του συνόλου των τραπεζικών καταθέσεων και χορηγήσεων.³⁵ Αυτή η υπερτροφική ανάπτυξη της Εθνικής Τραπέζης αποτέλεσε παράγοντα αδυναμίας και δυσκαμψίας του πιστωτικού συστήματος, που, λόγω ανεπαρκούς εξειδίκευσης, κακής ποιότητας και υψηλού κόστους των παρεχομένων χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, αδυνατούσε να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις διαρκώς διαμορφούμενες συναλλακτικές συνθήκες³⁶ της εποχής. Το έτος 1904 ιδρύεται η Τράπεζα Ανατολής,³⁷ για να ακολουθήσουν δύο τράπεζες με αξιόλογη δραστηριότητα και παρουσία στον οικονομικό και αναπτυξιακό βίο της χώρας, η Λαϊκή Τράπεζα,³⁸ το 1905, και η Εμπορική Τράπεζα, το 1907.³⁹

Το έτος 1909 αποτελεί μεταβατικό σημείο εξόδου από την οικονομικοπολιτική στασιμότητα. Η εδαφική εξάπλωση του κράτους δημιουργεί την ανάγκη άσκησης συνειδητής και συστηματικής οικονομικοκοινωνικής πολιτικής, που εκδηλώνεται με την καθιέρωση νέων θεσμών. Αποτέλεσμα είναι, το 1909, να θεσμοθετηθεί το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο⁴⁰ και, το 1914, να εισαχθεί ο θεσμός των εμπορικών και βιομηχανικών επιμελητηρίων. Το 1915 ακολουθούν νομοθετικές ρυθμίσεις για τις συνεταιριστικές οργανώσεις και το 1917 για τις ασφαλιστικές εταιρείες. Σημαντικά νομοθετήματα υπήρξαν ακόμη ο νόμος περί Ανωνύμων Εταιρειών, το 1920, και οι νόμοι για το Χρηματιστήριο Εμπορευμάτων και το Χρηματιστήριο Αξιών, τα έτη 1923 και 1928, αντίστοιχα. Την ίδια περίοδο και διαρκούντος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-18) ιδρύεται, το

35. Βλ. *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Τραπέζης Ελλάδος*, Ιανουάριος, 1930, σ. 15.

36. Αυτοί οι λόγοι οδήγησαν, κατά την τριετία 1927 - 29, την Εθνική Τράπεζα στη δημιουργία ειδικών τραπεζικών φορέων. Βλ. στη συνέχεια της παρούσης μελέτης.

37. Με το Β.Δ. 7.12.1904 - Φ.Ε.Κ. 277 Α΄ της 7.12.1904.

38. Με το Β.Δ. 24.6.1905 - Φ.Ε.Κ. Α΄, 107/25.6.1905.

39. Με το Β.Δ. 22.11.1907 - Φ.Ε.Κ. Α΄, 242/29.11.1907 και αρχικό κεφάλαιο δοχ. 5.000.000.

40. Με το νόμο ΓΥΜΣΤ΄ 3446 του 1909 «Περί Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου», Φ.Ε.Κ. Α΄, 287/8.12.1909. Η ουσιαστική έναρξη εφαρμογής του θεσμού έγινε το 1915 μετά την έκδοση του θεσμικού νόμου 495/14, άρθ. 22.

1914, με το θεσμικό νόμο 495/14, άρθ. 22, το Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο. Το 1916, με το Β.Δ. στις 24 Ιουνίου και αρχικό κεφάλαιο δρχ. 3.000.000, ιδρύεται η Τράπεζα Πειραιώς, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Ναυτιλίας Α.Ε. και το 1919 συστήνεται το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων με το ν. 1608/1919, Φ.Ε.Κ. Α', 1/2.1.1919. Πρέπει να σημειωθεί ότι, μετά το 1918, ιδρύονται πολλές μικρές και με τοπικό κυρίως χαρακτήρα τράπεζες. Έτσι, στο τέλος της περιόδου 1841 - 1928, λίγο πριν από την ίδρυση της Τραπέζης της Ελλάδος, το υπάρχον χρηματοδοτικό σύστημα διέθετε 46 τράπεζες ελληνικές και ξένες, χωρίς όμως να υπάρχει συγκροτημένο νομοθετικό πλαίσιο και εποπτεύουσα νομισματοπιστωτική αρχή. Τα κύρια χαρακτηριστικά του τραπεζικού συστήματος μέχρι την ίδρυση της Κεντρικής Τραπέζης είναι ο ολιγοπωλιακός του χαρακτήρας, η έλλειψη οποιασδήποτε κρατικής παρέμβασης, αλλά και η παντελής απουσία του απαραίτητου θεσμικού και οργανωτικού πλαισίου⁴¹ για την άσκηση της τραπεζικής λειτουργίας. Αυτή η σοβαρή ανεπάρκεια του τραπεζικού συστήματος, που αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις επιτακτικές ανάγκες της ανερχόμενης τότε ελληνικής οικονομίας, δημιουργούσαν αισθητή αντίθεση, συγκριτικά με τις σηματοδοτούμενες στην Ευρώπη τεχνολογικές και συναλλακτικές εξελίξεις.

Κατά την τριετία 1927 - 29, παρατηρείται μια σημαντική καταμεριστική διαφοροποίηση της πιστωτικής λειτουργίας, με την απόσπαση κλάδων από την Εθνική Τράπεζα και τη δημιουργία συναφών ειδικών φορέων.⁴² Πρώτη ιδρύεται, το 1927, η Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος⁴³ (ΕΚΤΕ), με αρχικό κεφάλαιο δρχ. 80 εκατομμυρίων, που αναλαμβάνει την κτηματική πίστη, για να ακολουθήσει η Τράπεζα της Ελλά-

41. Οι μόνες ρυθμίσεις στο χρηματοπιστωτικό χώρο θεσπίζονται με το Ν.Δ. της 17.7.1923 «Περί αδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιρειών» και αφορούν το τραπεζικό ενέχυρο, την υποθήκη και τη σύμβαση της τραπεζικής ενέγγυας πίστωσης. Αργότερα, οι τραπεζικές εργασίες άρχισαν να διαμορφώνονται με τους νόμους: 5076/31 «Περί Ανωνύμων Εταιρειών και Τραπεζών», 5422/32 «Περί συναλλάγματος», 5325/32 «Περί συναλλαγματικής και γραμματίου εις διαταγήν» και 5960/33 «Περί επιταγής».

42. Ας σημειωθεί ότι οι ρυθμίσεις αυτές περιέχονται στο πρωτόκολλο της Γενεύης, που υπεγράφη το 1927 από την Ελληνική Κυβέρνηση και την Κοινωνία των Εθνών και επικυρώθηκε με νομοθετικά διατάγματα στις 10.11.1927. Βλ. *Τα πενήντα χρόνια της Τραπέζης της Ελλάδος 1928 - 1978*, Αθήνα, 1978, σ. 58-60. Κωστής Κ., 1978, *Οι Τράπεζες και η κρίση, 1929 - 32*, Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τραπέζης, σ. 45-62.

43. Με την υπ' αριθ. 17425/1.6.27 απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας και Εμπορίου, Φ.Ε.Κ., Δελ. Ανω. Εταιρ., 35/1.6.27, όπως προβλέπονταν ειδικά από τα άρθ. 34 και 35 του ισχύοντος τότε νόμου 3221/1924 «Περί Κτηματικών Τραπεζών».

δος,⁴⁴ το 1928, που ανέλαβε κατ' αποκλειστικότητα το εκδοτικό πρόνομο και αποτελεί εφεξής το κεντρικό τραπεζικό ίδρυμα της χώρας. Με την ίδρυση και της Αγροτικής Τραπέζης της Ελλάδος,⁴⁵ το 1929, που ανέλαβε την εξειδικευμένη αρμοδιότητα άσκησης της αγροτικής πίστης, αρχίζει πλέον η σχηματοποίηση και μορφοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας. Η Εθνική Τράπεζα παραμένει έκτοτε και λειτουργεί ως τράπεζα αμιγώς εμπορική, που, μαζί με τις άλλες μεγάλες τράπεζες,⁴⁶ εκτείνει δίκτυα υποκαταστημάτων σε όλη τη χώρα, μονοπωλώντας τη χρηματοπιστωτική αγορά και ασκώντας ισχυρές ανταγωνιστικές πιέσεις στις μικρές τράπεζες,⁴⁷ που αναγκάζονται σε σταδιακή περιστολή των δραστηριοτήτων τους. Η δυσάρεστη αυτή κατάσταση θεμελίωσε την πεποίθηση της αναγκαιότητας μιας συνειδητής προσπάθειας στην κατεύθυνση προστασίας των πιστωτικών ιδρυμάτων από τις επιδράσεις του αχαλίνωτου ανταγωνισμού και με τελικό σκοπό την προστασία τόσο των καταθετών, όσο και των τραπεζών. Η επιθυμία όλων να τεθούν βασικοί κανόνες δεοντολογικής και επαγγελματικής συμπεριφοράς οδηγεί, το έτος 1928, στην ίδρυση της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών. Μετά την απόκτηση από το τραπεζικό σύστημα κεντρικής τραπεζής και συνεπώς κάποιας υποτυπώδους αρχικά εποπτεύουσας νομισματοπιστωτικής αρχής, το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας ανέρχεται σε 48 δυσαναλόγου μεγέθους τράπεζες, που λειτουργούν βάσει της νομοθεσίας «περί ανωνύμων εταιρειών» και ασκούν ανεξαιρέτως όλες τις τότε γνωστές χρηματοπιστωτικές εργασίες. Η οργανωτική διάρθρωση του τραπεζικού συστήματος, στα τέλη του 1928 και αμέσως μετά την ίδρυση της Τραπέζης Ελλάδος, απεικονίζεται στον Πίνακα 1, κατά κατηγορία τραπεζών και με τη σειρά ίδρυσής τους.

44. Με το Ν.Δ. της 10.11.27 «Περί κυρώσεως του εν Γενεύη υπογραφέντος πρωτοκόλλου στις 15.9.27» άρθ. 1 και το νόμο 3427/7.12.27 «Περί κυρώσεως του από 10.11.27 Ν.Δ.», Φ.Ε.Κ. Α', 298/27.12.27 και αρχικό κεφάλαιο δρχ. 400 εκατ. (80.000 μετοχές ονομαστικής αξίας 5.000 δρχ. η κάθε μια).

45. Με το νόμο 4332/27.6.1929, Φ.Ε.Κ. Α', 283.

46. Ας σημειωθεί ότι πέντε μόνο τράπεζες, Εθνική, Αθηνών, Εμπορική, Ανατολής και Ιονική, κατέχουν το 85% των συνολικών κεφαλαίων της τραπεζικής αγοράς. Το μετοχικό κεφάλαιο των πέντε αυτών τραπεζών υπερέβαινε τα 150 εκατ. δραχμές, ενώ καμία από τις υπόλοιπες τράπεζες δεν είχε μετοχικό κεφάλαιο πάνω από δεκαπέντε εκατομμύρια. Βλ. Μαρκόπουλος Η., 1988, *Οι τραπεζικές χρηματοδοτήσεις στην Ελλάδα και το σύστημα ελέγχου τους*, Αθήνα, διδακτορική διατριβή, σ. 34.

47. Η κατάσταση δυσχεράνθηκε περισσότερο για τις μικρές τράπεζες με τη θέσπιση και εφαρμογή του νόμου 507 του 1931, που ελάμβανε μέτρα για την προστασία μετόχων και καταθετών και υποχρέωνε τις τράπεζες σε άμεση καταβολή του μετοχικού τους κεφαλαίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα στα τέλη του 1928

		Κατηγορίες τραπεζών	Έτος ίδρυσης	Έδρα
	I.	<i>Κεντρική Τράπεζα</i>		
1.	1.	Τράπεζα της Ελλάδος	1928	Αθήνα
	II.	<i>Εμπορικές και Γενικές Τράπεζες</i>		
		<i>Μεγάλες Τράπεζες</i>		
2.	1.	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	1841	Αθήνα
3.	2.	Τράπεζα Αθηνών	1893	Αθήνα
4.	3.	Τράπεζα Ανατολής	1904	Αθήνα
5.	4.	Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος	1907	Αθήνα
		<i>Λοιπές Τράπεζες</i>		
6.	5.	Λαϊκή Τράπεζα	1905	Αθήνα
7.	6.	Τράπεζα Πειραιώς	1916	Πειραιάς
8.	7.	Τράπεζα Βιομηχανίας	1918	Αθήνα
9.	8.	Τράπεζα Εθνικής Οικονομίας	1918	Αθήνα
10.	9.	Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος	1918	Αθήνα
11.	10.	Ελληνική Τράπεζα Εμπορίου, Βιομηχανίας και Ναυτιλίας	1918	Αθήνα
12.	11.	Τράπεζα Χίου	1919	Αθήνα
13.	12.	Τράπεζα Αμάφ	1920	Θεσσαλονίκη
14.	13.	Τράπεζα Κοσμαδοπούλου	1921	Βόλος
15.	14.	Τράπεζα Θεσσαλίας	1921	Βόλος
16.	15.	Αγγλο-αμερικανική Τράπεζα της Ελλάδος	1923	Αθήνα
17.	16.	Τραπεζομεσιτική Α.Ε.	1923	Αθήνα
18.	17.	Καπνοβιομηχανία και Τράπεζα Καραβασίλη	1924	Αθήνα
19.	18.	Τράπεζα Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως	1924	Αθήνα
20.	19.	Τράπεζα Αττικής	1924	Πειραιάς
21.	20.	Τράπεζα Τριγάλων	1924	Τρίκαλα
22.	21.	Πανελλήνιος Τράπεζα	1924	Αθήνα
23.	22.	Τράπεζα Εμπορίου και Βιομηχανίας Βόλου	1925	Βόλος
24.	23.	Τράπεζα Μεσσηνίας	1925	Καλαμάτα
25.	24.	Τράπεζα Αθηναϊκής Πίστεως	1925	Αθήνα
26.	25.	Τράπεζα Λαρίσης	1925	Λάρισα
27.	26.	Τράπεζα Μπενβένιστε	1925	Θεσσαλονίκη
28.	27.	Τράπεζα Εμπόρων της Ελλάδος	1925	Αθήνα
29.	28.	Τράπεζα Πελοποννήσου	1926	Γαστούνη
30.	29.	Τράπεζα Λακωνίας	1926	Αθήνα
31.	30.	Σερβο-ελληνική Τράπεζα	1926	Θεσσαλονίκη
32.	31.	Τράπεζα «Ένωσις»	1926	Θεσσαλονίκη
33.	32.	Τράπεζα Αφών Κόφφα	1927	Καρδίτσα

34.		33.	Τράπεζα Θεοδοσοπούλου	1928	Τρίκαλα
	III.		<i>Τράπεζες Κτηματικής Πίστewος</i>		
35.		1.	Τράπεζα Ιδιοκτησίας	1923	Αθήνα
36.		2.	Τράπεζα Ιδιοκτησίας Πειραιώς	1924	Πειραιάς
37.		3.	Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος	1927	Αθήνα
	IV.		<i>Τράπεζες Αγροτικής Πίστewος</i>		
38.		1.	Γεωργική Τράπεζα	1926	Αθήνα
39.		2.	Τράπεζα Γεωργικής Πίστewος	1926	Αλμυρός
	V.		<i>Ιδιότυποι Πιστωτικοί Οργανισμοί</i>		
40.		1.	Ταχυδρομικό Ταμειστήριο	1914	Αθήνα
41.		2.	Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων	1918	Αθήνα
	VI.		<i>Ξένες Τράπεζες</i>		
42.		1.	Ionian Bank Ltd.	1839	Λονδίνο
43.		2.	Banque de Salonique	1888	Θεσσαλονίκη
44.		3.	American Express Banking Corporation	1920	Αθήνα
45.		4.	British - French Discount Bank Ltd.		Αθήνα
46.		5.	Bank Ottomane		Θεσσαλονίκη
47.		6.	Banque Franco - Serbe		
48.		7.	The Angloaegean Bank of Commerce Ltd.		

Πηγές: Ο Πίνακας 1 προέκυψε μετά από επεξεργασία και διασταύρωση των στοιχείων των παρακάτω πηγών: Siamsaris K., 1966, *The organization of the Greek Banking System*, Athens, Bank of Greece, Institute of Banking Studies, σ. 22-23. Επίσης, Γαλάνης Θ., 1946, *Τραπεζικαί μελέται*, Αθήνα, σ. 122-125. Επίσης, Μαρκόπουλος Η., 1988, *Οι τραπεζικές χρηματοδοτήσεις στην Ελλάδα και το σύστημα ελέγχου τους-Εμπειρική Διερεύνηση*, Αθήνα, διδακτορική διατριβή, σ. 32-33. Επίσης, Εταιρεία Μελετών Αναπτύξεως, 1968, *Η Χρηματοδότηση των Επιχειρήσεων εν Ελλάδι*, σ. 51-68.

IV. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1928 - 1946

Η ίδρυση της Τραπέζης Ελλάδος, το έτος 1928,⁴⁸ και η απόκτηση συνεπώς κεντρικής τραπέζης από το πιστωτικό σύστημα, αποτελεί σταθμό στην οικονομική και χρηματοπιστωτική ιστορία της χώρας. Τη δημιουργία της επέβαλε η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των

48. Έχει προηγηθεί αναφορά για την ίδρυση της Τραπέζης Ελλάδος, που οφείλεται στην απόσπαση του εκδοτικού κλάδου από την Εθνική Τράπεζα την ίδια περίοδο (1927-29), με την απόσπαση από την ίδια τράπεζα της Κτηματικής Πίστewος, με την οποία ιδρύθηκε η ΕΚΤΕ, αλλά και την απόσπαση της Αγροτικής Πίστewος, με την οποία ιδρύθηκε η Αγροτική Τράπεζα.

Εθνών, μετά την παραπομπή⁴⁹ σ' αυτήν από τους συμμάχους του θέματος ανασυγκρότησης της ελληνικής οικονομίας.

Συνεπώς, η αναμόρφωση της Εθνικής Τραπέζης σε καθαρά εμπορική τράπεζα ήταν αναμενόμενη και επεβάλλετο εκ των πραγμάτων, αφού οι νέες πιστώσεις θα εχορηγούντο πλέον με τις εγγυήσεις της. Έτσι, το έτος 1928 σηματοδοτεί μια νέα ιστορική περίοδο για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, αφού αρχίζει η σταδιακή εξειδίκευση των τραπεζικών εργασιών, που εκδηλώνεται με τη δημιουργία εξειδικευμένων τραπεζικών φορέων. Η επιδείνωση της κρίσης του 1929 φέρνει τη χώρα μπροστά σε μια νέα πτώχευση. Οι διαπραγματεύσεις με τους ξένους πιστωτές για την αναστολή του χρεολυσίου υπήρξαν σκληρές.⁵⁰ Η αντιμετώπιση, όμως, της κρίσης αποτελεί αιτία δημιουργίας σχετικού τραπεζικού θεσμικού πλαισίου, που αρχίζει σταδιακά να μορφοποιείται με σειρά νόμων. Το 1931, με το νόμο 5076, οριοθετούνται οι τραπεζικές επιχειρήσεις, το μετοχικό τους κεφάλαιο και επιβάλλονται περιορισμοί και προϋποθέσεις στη λειτουργία των τραπεζικών ιδρυμάτων. Όμως, η απομάκρυνση κατά τον ίδιο χρόνο της Μ. Βρετανίας από το «Χρυσό Κανόνα» κλονίζει την εμπιστοσύνη προς τη δραχμή⁵¹ και δημιουργεί έντονες αντιδράσεις στην ελληνική οικονομία. Οι νόμοι που ακολουθούν, το 1932,⁵² συμπληρώνουν και επεκτείνουν την κρατική παρέμβαση στο τραπεζικό σύστημα και το θέτουν σε τροχιά διευθυνόμενου και ελεγχόμενου χρηματοπιστωτικού καθεστώτος. Οι ρυθμίσεις αυτές επηρεάζουν αρνητικά τη δράση των πιστωτικών ιδρυμάτων και προκαλούν μια φθίνουσα τάση, για ίδρυση νέων τραπεζών. Συγχρόνως, παρουσιάζεται μια τάση αύξη-

49. Η παραπομπή σκόπευε στην εξεύρεση πόρων από το εξωτερικό προς εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους, αποκατάσταση των προσφύγων, αλλά και δημιουργία υποδομών μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την πτώχευση του 1927.

50. Βλ. Κωστής Κ., 1986, *Οι Τράπεζες και η κρίση, 1929-32*, Αθήνα, Ιστορ. Αρχ. Εμπ. Τραπε. Ελλάδος, σ. 102.

51. Αφού η ελληνική δραχμή ήταν συνδεδεμένη με το αγγλικό νόμισμα. Επίσης, σχετικά με τη λειτουργία του συστήματος του «Χρυσού Κανόνα» και του «Κανόνα συναλλάγματος - χρυσού», βλ. Ψαλιδόπουλος Μ., 1989, *Η κρίση του 1929 και οι Έλληνες Οικονομολόγοι*, Αθήνα, Ίδρυμα έρευνας και παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, σ. 109-115.

52. Πρόκειται για σειρά νόμων, ν. 5422, ν. 5426, ν. 5456 και ν. 5552 του έτους 1932, που ρυθμίζουν την αναγκαστική κυκλοφορία των τραπεζογραμματίων, τη μονοπωλιακή διαχείριση χρυσού και εξωτερικού συναλλάγματος, τις εισαγωγές - εξαγωγές, την αναστολή επ' αόριστον των αποπληρωμών δανείων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, και θεσμοθετούν το σύστημα των εμπορικών συμψηφισμών (clearings), προς διακανονισμό των εμπορικών πράξεων με το εξωτερικό.

σης των περιπτώσεων συγκέντρωσης τραπεζικών ιδρυμάτων,⁵³ μετά από συγχώνευση ή απορρόφηση, που ερμηνεύεται ως ανάγκη δημιουργίας ισχυρών και ανταγωνιστικών χρηματοπιστωτικών μονάδων.⁵⁴ Η ανάγκη αυτή, άλλωστε, για άμβλυνση των συνεπειών του έντονου ανταγωνισμού, οδήγησε, το 1928, στην ίδρυση της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών (Ε.Ε.Τ.).

Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, ο ισχυρός ανταγωνισμός των τραπεζικών ιδρυμάτων αναδεικνύει κυρίαρχο παράγοντα στο τραπεζικό σύστημα την Εθνική Τράπεζα, η οποία, αντίθετα με τις άλλες μεγάλες τράπεζες—Αθηνών, Εμπορική, Λαϊκή και Ιονική—, που περιορίζαν αισθητά τις χορηγήσεις τους, καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοπιστωτικής αγοράς, ισχυροποιώντας διαρκώς την ανταγωνιστική της θέση και παρουσία.⁵⁵ Αποκτώντας, έτσι, συνεχώς μεγαλύτερη αυτονομία, στρέφει όλο το ενδιαφέρον της προς τη βιομηχανία, που αποτελεί και τον φυσικό πλέον χώρο επέκτασης των εργασιών της. Συμμετέχει αποφασιστικά στους ζωτικότερους τομείς της οικονομίας, εκπονώντας μελέτες για επιχειρήσεις, αλλά και για ολόκληρους βιομηχανικούς κλάδους αξιοποιώντας, έτσι, τα ξένα επενδυτικά κεφάλαια.⁵⁶

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος καταστρέφει τον παραγωγικό ιστό και φέρνει τη χώρα μπροστά σε δημοσιονομικό και νομισματικό χάος. Ο κατακλυσμιαίος κατοχικός πληθωρισμός, που δημιουργεί η εκμηδένιση της αξίας της δραχμής και η κυκλοφορία ισχυρών νομισμάτων από τα στρατεύματα κατοχής, εξαρθρώνει το νομισματοπιστωτικό σύστημα και αναιρεί όλα τα ενεργητικά οικονομικά στοιχεία των τραπεζών.

53. Χρήσιμο είναι να σημειωθεί ότι η τάση συγκέντρωσης, με σκοπό τη δημιουργία μεγάλων τραπεζικών ιδρυμάτων, είναι χαρακτηριστική της ευρωπαϊκής τραπεζικής οργάνωσης μετά το τέλος του 19ου αιώνα.

54. Ας σημειωθεί ότι στην αρχή της υπό εξέταση περιόδου το τραπεζικό σύστημα αποτελείται από 48 τράπεζες, το 1938 από 31 τράπεζες και κατά τα τέλη της περιόδου αριθμεί 13 μόνο τράπεζες. Βλ. Μαρκόπουλος Η., 1988, *Οι τραπεζικές χρηματοδοτήσεις στην Ελλάδα και το σύστημα ελέγχου τους*, Αθήνα, διδακτορική διατριβή, σ. 36-37.

55. Η στρεβλή ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος αποδίδεται, από πολλούς επί μακρόν ασχολούμενους με το πιστωτικό σύστημα, στον πολύπλευρο και πολλές φορές ασυμβίβαστο ρόλο της Εθνικής Τραπέζης, κυρίως στον υπερβολικό δανεισμό του κράτους και τη ρύθμιση της νομισματικής κυκλοφορίας, ως και στον ανώμαλο τρόπο συμμετοχής της στις επιχειρήσεις.

56. Για εκτενέστερη παρουσίαση ως προς το ρόλο της Εθνικής Τραπέζης κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, βλ. Δρίτσα Μ., 1990, *Βιομηχανία και Τράπεζες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα, διδακτορική διατριβή, Μορφ. Ίδρ. Εθν. Τραπ., σ. 268-286. Petit - Dutailis G., 1964, *Le Credit et les Banques*, Paris, σ. 432.

Μετά τον πόλεμο, η ανορθωτική προσπάθεια στηρίχθηκε και πάλι στον εξωτερικό δανεισμό και η χώρα τίθεται υπό διεθνή οικονομικό έλεγχο. Το 1946 ιδρύθηκε η Νομισματική Επιτροπή,⁵⁷ η οποία ανέλαβε κατά τρόπο συστηματικό την άσκηση της νομισματοπιστωτικής πολιτικής στη χώρα και έμελλε να διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο στη χρηματοπιστωτική της ιστορία. Η Ν.Ε. θέτει προοδευτικά υπό τον έλεγχο της όλο το πιστωτικό σύστημα της χώρας, επιβάλλει πιστωτικούς κανόνες στις τράπεζες, ελέγχει τον όγκο των πιστοδοτήσεων,⁵⁸ καθορίζει τα επιτόκια και ρυθμίζει μέσα από ένα πλέγμα κανόνων και εγκυκλίων το ύψος των υποχρεωτικών δεσμεύσεων και αποδεσμεύσεων των εμπορικών τραπεζών. Κατά συνέπεια, επηρεάζει άμεσα το κόστος του χρήματος, τη ρευστότητα των τραπεζών, την αύξηση ή περιορισμό της πιστωτικής επέκτασης και, μέσα από αυτή, την πτώση ή άνοδο των επιτοκίων. Σχετικά με το ρόλο, που διαδραμάτισε η Ν.Ε., της αποδόθηκαν μεταγενέστερα τεράστιες ευθύνες λόγω ανώμαλων και ασυμβίβαστων παρεμβάσεων, αλλά και, πολλές φορές, αντιφατικών αποφάσεων. Κατά την κρίση μας, η Ν.Ε. ήταν αποτέλεσμα ιστορικής αναγκαιότητας υπό το πρίσμα των τότε χρηματοπιστωτικών εξελίξεων και συνθηκών. Από τις αρχές, όμως, της δεκαετίας του '70 και μετά, ο ασφυκτικός εναγκαλισμός του πιστωτικού συστήματος από τη Ν.Ε. ευθύνεται κυρίως για τη στρεβλή ανάπτυξη του και, βεβαίως, για όλες εκείνες τις οικονομικές ανισορροπίες, που δημιούργησαν τις χρονικές υστερήσεις, συγκριτικά με τα τραπεζικά συστήματα των ευρωπαϊκών κρατών της κοινότητας.

57. Με τον Α.Ν. 1015/9.3.1946 «Περί συστάσεως και λειτουργίας της Ν.Ε.». Στη νεοϊδρυθείσα Ν.Ε., που αρχικά ελάμβανε ομόφωνες αποφάσεις, αλλά αργότερα αποφάσιζε και με απλή πλειοψηφία των μελών της, συμμετείχαν, με απόφαση της Επιτροπής Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, η Μ. Βρετανία και οι Η.Π.Α., καθώς και οι Οικονομικοί Υπουργοί της Κυβέρνησης με πρόεδρο τον Υπουργό Συντονισμού. Βλ. Chalikias D., 1976, «Money and credit in a developing economy», *The Greek case, Papers and Lectures*, Athens, Bank of Greece, σ. 36.

58. Οι έλεγχοι αφορούν τόσο τις πιστοδοτήσεις προς τις εμπορικές τράπεζες, όσο και εκείνες που παρέχονται απ' ευθείας στους ιδιώτες. Έτσι, οι πιστώσεις από την Τράπεζα της Ελλάδος για την κάλυψη διαφόρων αναγκών μισθοδοσίας, προσωπικού, χορηγήσεων σε παραγωγικούς κλάδους και άλλες συναφείς ανάγκες ανέρχονταν, στις 31.12.1946, στο ύψος των δρχ. 113.874 χιλ.. Βλ. Siamaris K., 1966, *The organization of the Greek Banking System*, Athens, Bank of Greece, Institute of Banking Studies, σ. 32.

V. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1946 - 1982

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα σημαντική και καθοριστική για το τραπεζικό σύστημα της χώρας. Παρουσιάζει δε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού κατά την περίοδο αυτή ιδρύονται οι τρεις επενδυτικές τράπεζες⁵⁹ – Ε.Τ.Β.Α., Ε.Τ.Ε.Β.Α. και Τράπεζα Επενδύσεων – που αποτελούν τους κατ' εξοχήν τραπεζικούς φορείς με τους οποίους επιχειρείται από την πλευρά του κράτους η άσκηση μιας συγκροτημένης επενδυτικής πολιτικής με σαφείς και συγκεκριμένους αναπτυξιακούς στόχους.

Το νομισματοπιστωτικό σύστημα της χώρας αρχίζει ουσιαστικά να τίθεται υπό προοδευτική κηδεμονία με τη σύσταση της πρώτης Νομισματικής Επιτροπής,⁶⁰ η οποία αρχικά λειτούργησε ως όργανο ελέγχου επί της εκδόσεως χαρτονομίσματος, αλλά και ως όργανο διατήρησης νομίμου ισοτιμίας της δραχμής με τη λίρα Αγγλίας και το δολλάριο Η.Π.Α.. Η κρατική παρέμβαση για τη λειτουργία και εποπτεία του τραπεζικού συστήματος ενισχύει σταδιακά, με ειδική κανονιστική δικαιοδοσία, το νομοθετικό πλαίσιο της πιστωτικής λειτουργίας. Έτσι, οι σχετικές ρυθμίσεις, που συμπληρώνουν τις διατάξεις του ν. 5057/31 «Περί τραπεζών», διαμορφώνονται με νόμους,⁶¹ που προσδιορίζουν τις κανονιστικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες της Ν.Ε. και την καθιστούν κυρίαρχο όργανο⁶² άσκησης της νομισματοπιστωτικής πολιτικής μέχρι το έτος 1982, που καταργείται οριστικά με το ν. 1266/2.7.1982 και οι αρμοδιότητές της μεταβιβάζονται στην Τράπεζα της Ελλάδος.

59. Η χρηματοπιστωτική, επενδυτική και αναπτυξιακή δραστηριότητα των επενδυτικών τραπεζών αποτελεί βασικό αντικείμενο της υπό δημοσίευση μελέτης μας «Περί των μεσομακροπροθέσμων χρηματοδοτήσεων των ελληνικών επενδυτικών τραπεζών».

60. Η πρώτη Ν.Ε. συνεστήθη με τον Α.Ν. 1015/1946, σε εκτέλεση του άρθ. 5 παρ. 3 της από 24.1.1946 Δημοσιονομικής Συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής και Βρετανικής Κυβερνήσεως, η οποία είχε κυρωθεί με τον Α.Ν. 971/46.

61. Πρόκειται για τους νόμους 991/1946 συμπληρωματικές διατάξεις «Περί τραπεζών», 588/1948 «Περί ελέγχου πίστωσης», 1611/1950 «Περί καταθέσεων Ν.Π.Δ.Δ. και ασφαλιστικών ταμείων», 1665/51 «Περί λειτουργίας και ελέγχου των τραπεζών», 1837/1951 «Περί συναλλαγματικής πολιτικής», 4015/1959 «Περί τραπεζών», 798/62 «συμπληρωματικές διατάξεις περί τραπεζών», 1509/1968 απόφαση Ν.Ε., με την οποία καταργούνται όλες οι προγενέστερες αποφάσεις σχετικά με τη χρηματοδότηση της οικονομίας και τον έλεγχο της πίστωσης και επιχειρείται νέα κωδικοποίηση των μέχρι τότε υπαρχουσών νομισματικών αποφάσεων, 957/1971 διά του οποίου η Ν.Ε. καταργείται και επανιδρύεται με το άρθ. 3 του Ν.Δ. 175/1973 και το άρθ. 6 του ν. 400/31.7/3.8/1976, Φ.Ε.Κ. Α' 203.

62. Ιδιαίτερα, από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '60, που με νομοθετική ρύθμιση αποχωρούν τα ξένα μέλη από τη σύνθεση της Ν.Ε..

Το 1946 ιδρύεται ο Οργανισμός Τουριστικής Πίστεως, που αναλαμβάνει την ενίσχυση των επενδυτικών πρωτοβουλιών στον τομέα της τουριστικής υποδομής. Κύρια, όμως, πηγή κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση της οικονομίας αποτελεί η Τράπεζα της Ελλάδος, αφού το 70% περίπου των πιστώσεων των παραγωγικών κλάδων προέρχεται από αυτή. Το 1948, θεσμοθετείται το Γνωμοδοτικό Τραπεζικό Συμβούλιο, στο οποίο μετέχουν οι Διοικητές και οι Γενικοί Διευθυντές όλων των τραπεζών, υπό την προεδρία του Διοικητού της Τραπέζης της Ελλάδος.

Το ενδιαφέρον του κράτους για την ανάπτυξη της μακροπρόθεσμης χρηματοδότησης εκδηλώνεται με τη σύσταση της Κεντρικής Επιτροπής Δανείων,⁶³ η οποία συνεστήθη στις 12 Νοεμβρίου 1948 μετά από σύμβαση μεταξύ της Ελληνικής Κυβερνήσεως και της Αμερικανικής Οικονομικής Αποστολής. Στη συμφωνία καθορίζονταν οι σκοποί, τα κριτήρια, οι όροι και η διαδικασία αξιοποίησης των κεφαλαίων της αμερικανικής βοήθειας. Η επιτροπή περιελάμβανε επτά υποεπιτροπές για κάθε έναν από τους επτά κλάδους της οικονομίας – μεταποίηση, γεωργία, μεταλλεία, αλιεία, μεταφορές, επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και τουρισμό. Στις αρχές του 1952, ο αριθμός των εν λειτουργία τραπεζών περιορίστηκε σημαντικά, λόγω του έντονου ανταγωνισμού, που ήταν κυρίως προϊόν της ολιγοπωλιακής κατάστασης, που δημιουργούσαν οι ασφυκτικές πιέσεις στη χρηματοπιστωτική αγορά των δύο μεγαλύτερων τραπεζικών ιδρυμάτων, της Εθνικής και της Εμπορικής. Έτσι, το τραπεζικό σύστημα αριθμεί μόνο 13 τράπεζες, οι οποίες διαθέτουν σε ολόκληρη τη χώρα 470 περίπου υποκαταστήματα. Το 1953, για λόγους οικονομικότερης και αποδοτικότερης λειτουργίας, αποφασίζεται η συγχώνευση της Εθνικής Τραπέζης με την Τράπεζα Αθηνών, εκ της οποίας δημιουργείται νέος οργανισμός με την επωνυμία Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και Αθηνών Α.Ε..⁶⁴

Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου αποτελεί η κυριαρχία επί του τραπεζικού συστήματος των δύο μεγάλων συγκροτημάτων, της Εθνικής και της Εμπορικής Τραπέζης, τα οποία μονοπωλούν το σύνολο σχεδόν

63. Βλ. Chalikias D., 1976, «Money and credit in a developing economy», The Greek case, *Papers and Lectures*, Athens, Bank of Greece, σ. 29. Galanis D., 1963, «Sources and Methods of Financing Investment in Greek Industry», *Papers and Lectures*, Athens, Bank of Greece, σ. 19-20.

64. Σύμφωνα με το Β.Δ. 2292/26.2.1953 «Περί συγχωνεύσεως ανωνύμων τραπεζικών εταιρειών».

των τραπεζικών εργασιών της χώρας και ελέγχουν σταδιακά τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες και επιχειρήσεις.⁶⁵

Το 1954, η Κ.Ε.Δ. καταργείται και συστήνεται, με σκοπό τη μεσομακροπρόθεσμη χρηματοδότηση των βιομηχανικών επενδύσεων, ο Οργανισμός Χρηματοδότησεως Οικονομικής Αναπτύξεως (Ο.Χ.Ο.Α.), κατόπιν συμφωνίας μεταξύ Ελληνικής Κυβερνήσεως και Αμερικανικής Οικονομικής Αποστολής, ο οποίος αναλαμβάνει τις απαιτήσεις των δανείων που είχε χορηγήσει η Κ.Ε.Δ..⁶⁶

Το 1957 εξαγοράζεται η Ιονική από την Εμπορική Τράπεζα και αμέσως τον επόμενο χρόνο, με την ενοποίηση της Ιονικής με τη Λαϊκή Τράπεζα, δημιουργείται η Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα Α.Ε..

Το 1959 ιδρύεται κρατικός επενδυτικός οργανισμός με την επωνυμία Οργανισμός Βιομηχανικής Αναπτύξεως (Ο.Β.Α.),⁶⁷ με σκοπό την παροχή προς τους ιδιώτες δανειακών κεφαλαίων μακράς διάρκειας υψηλότερου επιχειρηματικού κινδύνου από τον αντίστοιχο του Ο.Χ.Ο.Α.. Σημαντικό γεγονός στη νεότερη οικονομική ιστορία της χώρας αποτελεί η σύνδεση της Ελλάδος με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα την 1η Νοεμβρίου 1962, η οποία όμως στην αρχική της φάση δεν περιλαμβάνει χρηματοπιστωτικές διατάξεις.⁶⁸ Όμως, το ίδιο έτος η επικρατούσα τάση εξειδί-

65. Για τη σημασία της συγκέντρωσης των ιδίων και πιστωτικών κεφαλαίων, αλλά και το ρυθμιστικό τους ρόλο στην αναπτυξιακή διαδικασία, βλ. Τσοτσόρος Σ., 1994, *Η συγκρότηση του βιομηχανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα (1898-1939)*, δεύτερος τόμος, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σ. 280-282.

66. Οι απαιτήσεις ανέρχονταν στο ποσό των 90 εκατ. δολλαρίων περίπου.

67. Βλ. Pesmazoglu J., 1965, *The teration between monetary and fiscal policy*, Athens, Bank of Greece, σ. 58. Βλ. Kyrkilitsis A., 1966, *Greek Financial System*, Athens, Institute of Banking Studies, Bank of Greece, σ. 14-17.

68. Βλ. Ρουσσάκης Ε., 1976, «Το Εμπορικών Τραπεζικών Σύστημα της Ελλάδος τας παραμονάς της εντάξεως της χώρας εις την Ε.Ο.Κ.», *Σπουδαί*, τόμ. ΚΣΤ', σ. 556-572. Για τη συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη νομοθετική λειτουργία, καθώς και την εφαρμογή νομοθετικών αποφάσεων, βλ. Σαρηγιάννης Ν., 1980, *Διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, τόμ. πρώτος, Αθήνα, σ. 59-60. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ιούνιος - Ιούλιος 1988, «Ένας ευρωπαϊκός χρηματοπιστωτικός χώρος: η ελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων», *Ευρωπαϊκά Θέματα*, σ. 5, όπου η νέα φάση εγκαινιάστηκε το 1985 με την *Λευκή Βίβλο* της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς. Το βήμα αυτό συνεπάγεται, εκτός από την κυκλοφορία προσώπων και εμπορευμάτων, και την κυκλοφορία χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών εκτός των χωρών της κοινότητας. Ένα ακόμη βήμα γίνεται το 1986 με την υπογραφή της Ενιαίας Πράξης, βάσει της οποίας μεταρρυθμίζεται η Συνθήκη της Ρώμης και βελτιώνονται οι μηχανισμοί λήψης των αποφάσεων της Κοινότητας, καθώς και η συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο νομοθετικό έργο.

κευσης των τραπεζικών εργασιών γίνεται περισσότερο εμφανής με την ίδρυση της Τραπέζης Επενδύσεων Α.Ε.⁶⁹ από την Εμπορική Τράπεζα και την ίδρυση, αμέσως το επόμενο έτος, από την Εθνική Τράπεζα της Εθνικής Τραπέζης Επενδύσεων Βιομηχανικής Αναπτύξεως Α.Ε..⁷⁰ Το 1964, ιδρύεται η Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (Ε.Τ.Β.Α.)⁷¹ από τη συγχώνευση του Οργανισμού Τουριστικής Πίστωσης, του Ο.Χ.Ο.Α. και του Ο.Β.Α.. Η ΕΤΒΑ ήταν εξ ολοκλήρου κρατικός οργανισμός, με δύο κλάδους δραστηριότητας. Εκείνον της μακροπρόθεσμης πίστης, καθώς και τον κλάδο της ίδρυσης νέων επιχειρήσεων και συμμετοχών στο μετοχικό κεφάλαιο υφισταμένων επιχειρήσεων επιδεκτικών αναπτύξεως. Οι ειδικοί αυτοί οργανισμοί, εκτός του ότι συνέβαλαν στην περαιτέρω εξειδίκευση του τραπεζικού συστήματος, συνέτειναν στην προσέλκυση του επενδυτικού ενδιαφέροντος σε κάθε παραγωγικό κλάδο της οικονομίας και αποτέλεσαν μοχλό επιτάχυνσης του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης. Χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι το γεγονός ότι, ενώ ο αριθμός των τραπεζικών ιδρυμάτων, κυρίως εκείνων με τοπικό χαρακτήρα, μειώνεται, ο αριθμός των υποκαταστημάτων τους παρουσιάζει σημαντική αύξηση. Έτσι, από 230 υποκαταστήματα, το 1950, οι 20 περίπου τράπεζες, που απαρτίζουν το τραπεζικό σύστημα λίγο πριν από τη δικτατορία, διαθέτουν 600 περίπου υποκαταστήματα. Έντονη χρηματοπιστωτική δραστηριότητα αναπτύσσουν παράλληλα το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, που ιδρύουν σ' ολοκλήρωση τη χώρα το μεν πρώτο 2 υποκαταστήματα και γύρω στα 700 γραφεία, το δε δεύτερο γύρω στα 180 γραφεία.⁷²

69. Με την απόφ. 68171/3878/14.12.1962 Υπ. Εμπορίου, Φ.Ε.Κ. 695/19.12.1962.

70. Με την απόφ. 63490/384/9.12.1963 Υπ. Εμπορίου, Φ.Ε.Κ. 216/10.12.1963.

71. Με το Ν.Δ. 4366/1964, Φ.Ε.Κ. 158/16.9.64 και μετετράπη σε Α.Ε. με το Ν.Δ. 1369/1973, Φ.Ε.Κ. Α', 72/29.3.1973.

72. Τα στοιχεία προκύπτουν από συγκεντρωτικές καταστάσεις της Νομισματικής Επιτροπής.

73. Η λειτουργία των ξένων τραπεζών στην Ελλάδα διέπεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας και ειδικότερα: ν. 5638/32, Α.Ν. 1665/51, Ν.Δ. 2687/53, Α.Ν. 89/1967, ν. 400/76 και ν. 740/77, σε συνδυασμό με τις αποφάσεις της Ν.Ε.: απόφ. 1509/1/14.9.68 Ν.Ε., απόφ. 1558/12/7.4.70 Ν.Ε., απόφ. 1592/6/9.2.71 Ν.Ε., απόφ. 23/5/5.4.74 Ν.Ε., απόφ. 115/19/9.10.75 Υποεπιτροπής Πιστώσεων, απόφ. 4/6/2.11.76 Ν.Ε., απόφ. 187/1/19.10.78 Υποεπιτροπής Πιστώσεων, απόφ. 227/12/24.1.79 Ν.Ε., απόφ. 238/23/24.5.79 Ν.Ε.. Την παρακολούθηση της εφαρμογής των αποφάσεων αυτών έχει η Τ.Ε. και η Γενική Επιθεώρηση Τραπεζών της Ν.Ε.. Είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι τα υποκαταστήματα των ξένων τραπεζών στην Ελλάδα δεν μετέχουν ως μέλη στην Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, με μόνη εξαίρεση της American Express.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '60 καθίσταται εμφανής η τάση διεθνοποίησης της ελληνικής χρηματοπιστωτικής αγοράς, με τη βαθμιαία εγκατάσταση ξένων τραπεζικών ιδρυμάτων στη χώρα.⁷³ Οι συνέπειες είναι ευνοϊκές για το πιστωτικό σύστημα, που επηρεάζεται από τις αποφάσεις και τη στρατηγική των πολυεθνικών τραπεζών, αλλά και από τις γενικότερες διεθνείς μεταπολεμικές εξελίξεις. Ακόμη, η επίδραση του πολυεθνικού κεφαλαίου στη χώρα μας έχει και μια άλλη όψη, εκείνη της δημιουργίας εξωστρεφούς τάσεως του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, που εκδηλώνεται με την ίδρυση και λειτουργία τραπεζικών μονάδων σε διάφορες χώρες, κατ' αρχάς, από τις μεγαλύτερες τράπεζες – Εθνική, Εμπορική και Κτηματική.⁷⁴

Κατά την περίοδο της δικτατορίας (1967-74), αυξάνεται σε σημαντικό βαθμό η δραστηριότητα του ξένου τραπεζικού παράγοντα στη χώρα, τόσο από πλευράς καταστημάτων, όσο και παρεχομένων πιστώσεων προς τον ιδιωτικό τομέα. Έτσι, από μια ξένη τράπεζα, το 1960, στην Ελλάδα (American Express), το 1970 υπήρχαν 5 ξένες τράπεζες, οι οποίες διέθεταν 17 υποκαταστήματα. Το 1975, ο αριθμός των ξένων τραπεζών ανέρχεται σε 12, με 33 υποκαταστήματα, και το 1980 σε 17, με 42 υποκαταστήματα. Στις 31 Δεκεμβρίου του 1982, ο αριθμός των εν λόγω τραπεζών και υποκαταστημάτων ανέρχεται σε 23 και 52, αντίστοιχα.⁷⁵ Έντονη, επίσης, υπήρξε η συμμετοχή του ξένου τραπεζικού παράγοντα στο ελληνικό τραπεζικό κεφάλαιο. Χαρακτηριστική είναι η συμμετοχή των ξένων τραπεζικών κεφαλαίων στο κεφάλαιο των επενδυτικών τραπεζών ΕΤΕΒΑ και Τράπεζας Επενδύσεων, κατά την ίδρυσή τους, που ανέρχεται σε ποσοστό 40% περίπου επί του συνολικού τους κεφαλαίου.⁷⁶

74. Οι αποφάσεις για εγκατάσταση από ελληνικές τράπεζες πιστωτικών μονάδων στο εξωτερικό λαμβάνονταν, όχι μόνο για λόγους πολυεθνοποίησης της παραγωγής, αλλά και για λόγους χρηματοπιστωτικού ανταγωνισμού, που συνεπάγονταν οι μετακινήσεις τραπεζών λόγω της τάσης πολυεθνοποίησης των βιομηχανικών μονάδων, που αποτελούσαν την πελατεία τους. Βλ. Γεωργιάδης Δ., 1982, *Διεθνής Τραπεζική*, Αθήνα, Παπαζήσης, σ. 29-32.

75. Βλ. Γιαννίτσος Τ., 1982, *Οι Ξένες Τράπεζες στην Ελλάδα*, Αθήνα, Gutenberg, Πίν. 8, σ. 61. Επίσης, Αλεξιάκης Π., Πετράκης Π., *Εμπορικές και Αναπτυξιακές Τράπεζες*, Αθήνα, Παπαζήσης, Πίν. 8.8, σ. 188. Επίσης, Τράπεζα της Ελλάδος, ισολογισμοί στις 31.12.1982 και συγκεντρωτικές καταστάσεις Νομισματικής Επιτροπής. Επίσης, «Τα Οικονομικά στοιχεία όλων των Ελληνικών και Ξένων Τραπεζών», *Επιλογή*, Φεβρουάριος 1983.

76. Ας σημειωθεί ότι, βάσει της απόφ. 1360/5/3.3.65 Ν.Ε. «Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων ίδρυσης νέων εμπορικών τραπεζών στην Ελλάδα», η συμμετοχή ξένων τραπεζών στο κεφάλαιο ελληνικών τραπεζών δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη του 40% του μετοχικού κεφαλαίου των ελληνικών τραπεζών. Μπένας Δ., 1978, *Η Εισβολή του Ξένου Κεφαλαίου στην Ελλάδα*, β' έκδοση, Παπαζήσης, σ. 228-236.

Κατά την περίοδο 1974-82, παρατηρείται μια έντονη ενθάρρυνση για εγκατάσταση και λειτουργία Γραφείων Αντιπροσωπείας και Οικονομικών Πληροφοριών Ξένων Τραπεζών στην Ελλάδα,⁷⁷ καθώς και για ίδρυση Γραφείων Αντιπροσωπείας στο εξωτερικό από ελληνικές τράπεζες, με σκοπό την ανάπτυξη πάσης φύσεως συναλλαγών με τους εκεί ιδιωτικούς ή τραπεζικούς φορείς. Έτσι, η Εθνική Τράπεζα, αξιοποιώντας την έγκριση που δόθηκε με την απόφ. 227/12/24.1.79 Ν.Ε., ίδρυσε γραφεία στις Αραβικές Χώρες, στην Αυστραλία, στη Ν. Υόρκη και στις Βρυξέλλες, για να ακολουθήσει η Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος, ιδρύοντας γραφείο στη Σουηδία με την απόφ. 238/21/24.5.79 Ν.Ε..⁷⁸ Το 1975, ιδρύεται η Τράπεζα Εργασίας και κατά το ίδιο έτος τίθεται σε επαναλειτουργία η Τράπεζα Κρήτης, η οποία επί μακρόν είχε διακόψει τις εργασίες της. Σημείον γεγονός στην ιστορία του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας ήταν το πέρασμα, κατά το 1975, του ομίλου της Εμπορικής Τραπέζης (συγκρότημα Στρατή Ανδρεάδη)⁷⁹ υπό τον έλεγχο του κράτους, που, μαζί με τον όμιλο της Εθνικής Τραπέζης,⁸⁰ διαμορφώνει μια δύσκαμπτη και ολιγοπωλιακή τραπεζική οργάνωση, που από πολλούς της απεδόθη η μομφή ότι ήταν έξω από τις πραγματικές ανάγκες της οικονομίας και ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για τις πολλαπλές στρεβλώσεις της.

Μετά τη μεταπολίτευση του 1974, το τραπεζικό σύστημα εξακολουθεί να αυξάνει τις δραστηριότητές του και να διευρύνει τις εργασίες του,

77. Με τις αποφάσεις της Ν.Ε. 4/6/2.11.73 «Περί καθορισμού όρων και προϋποθέσεων για την υπό της Ν.Ε. παροχήν εγκρίσεως για την ίδρυση καταστημάτων ξένων τραπεζών στην Ελλάδα» και απόφ. 15/2/26.2.74 «Περί κατωτάτου ορίου μετοχικού κεφαλαίου».

78. Για εκτενή και αναλυτική παρουσίαση του θέματος, βλ. Τραγάκης Γ., 1980, *Ελληνική Τραπεζική Νομοθεσία και Πρακτική*, τόμ. 1, Κεφ. ΣΤ', Αθήνα, σ. 581-606.

79. Ο Όμιλος της Εμπορικής Τραπέζης (συγκρότημα Ανδρεάδη) περιελάμβανε την Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα, τις τράπεζες Πειραιώς, Αττικής και Επενδύσεων, καθώς επίσης και τις ασφαλιστικές εταιρείες «Ο ΦΟΙΝΙΞ - Ανών. Ελλ. Εταιρεία Γενικών Ασφαλειών, Αθήνα», την «Η ΙΟΝΙΚΗ - Ανών. Εταιρεία Γενικών Ασφαλειών, Αθήνα», την Εταιρεία Ελληνικών Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων, τα Ναυπηγεία Ελευσίνος, την Ανώνυμη Ελληνική Βιομηχανία Χυμών και Κονσερβών, τη Βιομηχανία Φωσφορικών Λιπασμάτων Α.Ε. και πολλές άλλες τουριστικές και βιομηχανικές, κυρίως, επιχειρήσεις.

80. Ο Όμιλος της Εθνικής Τραπέζης περιελάμβανε τις τράπεζες Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος (Ε.Κ.Τ.Ε.), την Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Αναπτύξεως (Ε.Τ.Ε.Β.Α.), την Τράπεζα Υποθηκικής Πίστεως, την Τράπεζα Επαγγελματικής Πίστεως, την Ανώνυμη Ασφαλιστική Εταιρεία «Η ΕΘΝΙΚΗ», την Ανώνυμη Ασφαλιστική Εταιρεία «ΑΣΤΗΡ» και σημαντικό αριθμό άλλων επιχειρήσεων ιδιαίζουσας σημασίας για την εθνική οικονομία.

διερχόμενο όμως μια νέα φάση ισχυροποίησης της κρατικής παρέμβασης και του ελέγχου, στο σύνολο σχεδόν των εργασιών του.

Οι συνεχώς νεότερες αποφάσεις της Νομισματικής Επιτροπής επεκτείνουν τον ελεγκτικό της ιστό και ασκούν όλο και πιο ισχυρές πιέσεις, που περιορίζουν την ανάπτυξη πρωτοβουλιών εκ μέρους των τραπεζών και εμποδίζουν την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του χαρτοφυλακίου τους. Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη της χώρας, παρ' ότι κινήθηκε στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος, δεν έκανε χρήση του άμεσου πολυαγωγικού χρηματοδοτικού συστήματος μεταφοράς επενδυτικών κεφαλαίων, από τους αποταμιευτές στους επενδυτές, αλλά σχεδόν εξ ολοκλήρου στηρίχθηκε στο μοναδικό αγωγό, που συνείχε το τραπεζικό σύστημα με τις επιχειρήσεις, εκείνον των δανειακών κεφαλαίων.

Ο αγωγός, όμως, αυτός σε μια χώρα, που επικρατούν ασταθείς συνθήκες, καθίσταται πολλές φορές απρόσφορος, ιδιαίτερα για επιχειρήσεις με περιορισμένη δανειοληπτική ικανότητα. Έτσι, μετά το 1970, η άμεση κεφαλαιαγορά παρουσιάζει γενική υποτονικότητα, που οφείλεται στην άνετη αρχικά εξεύρεση κυρίως βραχυπρόθεσμων δανειακών κεφαλαίων. Η κατάσταση, όμως, οδηγεί τις επιχειρήσεις σε υπερδανεισμό και μη ορθολογική αξιοποίηση των δανείων, αλλά και τις τράπεζες στη δέσμευση σημαντικών πιστωτικών κεφαλαίων, που ασκούσαν συνεχώς και ισχυρότερες αυξητικές πιέσεις στο κόστος χρήματος, μειώνοντας την αποδοτικότητα των επενδύσεων, αλλά και τη συνολική ανταγωνιστικότητα του τραπεζικού συστήματος.

Κατά τα τέλη αυτής της περιόδου, το έτος 1982, το τραπεζικό σύστημα αρχίζει να εισέρχεται σε μια νέα φάση, με εμφανείς ενδείξεις μείωσης της κρατικής παρέμβασης και χαλάρωσης από τους αυστηρούς διοικητικούς περιορισμούς, τους ειδικούς πιστωτικούς κανόνες και τον κεντρικό διοικητικό καθορισμό των επιτοκίων.⁸¹ Αφετηρία της νέας καμπής αποτελούν οι υποδείξεις από την Τράπεζα της Ελλάδος, μέσω της «Επιτροπής Χαρισσόπουλου», των νέων κατευθύνσεων και προσανατολισμών του τραπεζικού συστήματος. Η «Επιτροπή Χαρισσόπουλου», υπό τον

81. Πρέπει να σημειωθεί η τάση απελευθέρωσης των επιτοκίων στην ευρωπαϊκή χρηματαγορά - κεφαλαιαγορά και ο έμμεσος επηρεασμός τους διά μέσου της διαμόρφωσης του αναπροεξοφλητικού επιτοκίου των κεντρικών τραπεζών και της πολιτικής ανοικτής αγοράς. Έμμεση επίδραση δέχονται τα επιτόκια χορηγήσεων, ενώ ελεύθερα διαμορφώνονται ήδη τα επιτόκια στις διατραπεζικές καταθέσεις και στις καταθέσεις σε συνάλλαγμα, πάνω από ορισμένο ύψος ή με ορισμένη προθεσμία. Βλ. «Εκθεση Επιτροπής Χαρισσόπουλου», 1979, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος.

Υποδιοικητή της Τραπέζης Ελλάδος Ν. Χαρισσόπουλο συνεστήθη το 1979, ένα έτος πριν από την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Στην έκθεση της Επιτροπής περιγράφεται ο ρόλος του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η διάρθρωση της εισροής - ανακατανομής των πόρων του και η εφαρμοζόμενη νομισματοπιστωτική πολιτική. Η Επιτροπή ακόμη στην έκθεσή της προβαίνει σε σύγκριση της χώρας με τις άλλες χώρες της Κοινότητας, ως προς τους ανωτέρω παράγοντες, συνάγει συμπεράσματα και υποβάλλει σύνολο προτάσεων για την αναμόρφωση και εκσυγχρονισμό του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος,⁸² ώστε αυτό να ανταποκριθεί στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης και στις απαιτήσεις των καιρών.

Η έκθεση της «Επιτροπής Χαρισσόπουλου» παρουσιάζει, εκτενώς και με τρόπο εμπειριστατωμένο, τις Επενδυτικές Τράπεζες και υποβάλλει συγκεκριμένες προτάσεις, για την ανταπόκρισή τους στα νέα κοινοτικά δεδομένα. Πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα ότι, όσον αφορά την Ε.Τ.Β.Α., η Επιτροπή διαχώρισε τον χρηματοδοτικό από τον αναπτυξιακό της ρόλο, με κύριο σκοπό την εξυγίανση του χαρτοφυλακίου της. Για τις άλλες δύο επενδυτικές τράπεζες – Ε.Τ.Ε.Β.Α. και Τράπεζα Επενδύσεων – συνέστησε, για την εξυγίανση του χαρτοφυλακίου τους, τη ρύθμιση τόκων από τα δάνεια προς προβληματικές επιχειρήσεις, πράγμα που είχε θετικές συνέπειες στους δημοσιευμένους μεταγενέστερα ισολογισμούς των τραπεζών αυτών.⁸³

Το έτος 1982 αποτελεί σημαντικό σταθμό και αφετηρία στην ιστορία του πιστωτικού συστήματος της χώρας, λόγω της κατάργησης της Νομισματικής Επιτροπής⁸⁴ και των υποεπιτροπών της. Η Κεντρική Τράπεζα αποκτά έναν αυξημένο βαθμό αυτονομίας ως προς την άσκηση της νομισματοπιστωτικής πολιτικής, αφού οι αρμοδιότητες της Ν.Ε. μεταβιβάζονται στην Επιτροπή Νομισματικών και Πιστωτικών Θεμάτων της Τραπέζης Ελλάδος (Ε.Ν.Π.Θ.) και ασκούνται από το Διοικητή της ή από τα εξουσιοδοτημένα από το Διοικητή όργανα της τραπεζής, με πράξεις ή αποφάσεις, στα πλαίσια της εκάστοτε ασκούμενης κυβερνητικής πολιτικής.

82. Με βάση την Έκθεση της «Επιτροπής Χαρισσόπουλου» συντάχθηκε, αργότερα, το 1987, η Έκθεση της Επιτροπής Καρατζά, μπροστά πλέον σε μια άλλη φάση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, που συνδυάζεται με την εφαρμογή των σχετικών οδηγιών της Κοινότητας, στο πλαίσιο της διαδικασίας εναρμόνισης των χρηματοπιστωτικών συστημάτων των κρατών-μελών. Βλ. «Έκθεση Επιτροπής Καρατζά για την αναμόρφωση και εκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος».

83. Βλ. «Έκθεση της Επιτροπής Χαρισσόπουλου», περί επενδυτικών τραπεζών.

84. Με το ν. 1266/2.7.1982, Φ.Ε.Κ. 81, τεύχ. Α'.

Συμπερασματικά, με την εκπνοή αυτής της περιόδου, αρχίζει και η σταδιακή εξάλειψη ενός λαβυρινθώδους και πολύπλοκου νομοθετικού συστήματος, εξειδικευμένων πιστωτικών κανόνων και ελέγχων, που είχε βαθμιαία καθιερωθεί κυρίως μετά το 1950. Ο δρόμος για τη μεγάλη νομισματοπιστωτική μεταρρύθμιση, της απελευθέρωσης και εκσυγχρονισμού του χρηματοπιστωτικού συστήματος, έχει ανοίξει με την εφαρμογή των σχετικών οδηγιών και διαδικασιών, στα πλαίσια εναρμόνισης των τραπεζικών συστημάτων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Η διαρθρωτική δομή του χρηματοπιστωτικού συστήματος, στις 31 Δεκεμβρίου του 1982, κατά σειρά μεγέθους (Σύνολο Ενεργητικού - Παθητικού) των πιστωτικών ιδρυμάτων, απεικονίζεται στον Πίνακα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα στις 31.12.1982

			<i>Κατηγορίες τραπεζών</i>	<i>Σύνολο Ενεργητικού-Παθητικού (σε εκατ. δρχ.)</i>
	<i>I.</i>		<i>Κεντρική Τράπεζα</i>	<i>1.324.956,2</i>
1.		1.	Τράπεζα της Ελλάδος	1.324.956,2
	<i>II.</i>		<i>Εμπορικές Τράπεζες</i>	<i>2.511.629,0</i>
			Ελληνικές	1.885.014,8
2.		1.	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	956.807,8
3.		2.	Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος	316.604,2
4.		3.	Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα της Ελλάδος	206.762,0
5.		4.	Τράπεζα Πίστεως	177.765,2
6.		5.	Γενική Τράπεζα της Ελλάδος	76.708,7
7.		6.	Τράπεζα Εργασίας	40.269,7
8.		7.	Τράπεζα Μακεδονίας - Θράκης	20.476,4
9.		8.	Τράπεζα Κρήτης	18.555,3
10.		9.	Αραβο - Ελληνική Τράπεζα	17.096,6
11.		10.	Τράπεζα Επαγγελματικής Πίστεως	15.278,1
12.		11.	Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδος	13.326,6
13.		12.	Τράπεζα Πειραιώς	12.393,3
14.		13.	Τράπεζα Αττικής	8.046,8
15.		14.	Ελληνο - Γαλλική Τράπεζα	4.924,1
			<i>Ξένες</i>	<i>626.614,2</i>
16.		1.	Citibank	217.998,3
17.		2.	American Express Bank LTD.	-
18.		3.	Bank of America	84.342,1

19.	4.	Continental Bank	71.952,6
20.	5.	Credit Commercial de France	44.063,2
21.	6.	Algemene Bank Nederland	32.146,0
22.	7.	The Chase Manhattan Bank N.A.	27.725,2
23.	8.	International American Express B.C.	25.198,9
24.	9.	Banque de Paris et Pays Bas	21.869,6
25.	10.	Bank of Nova Scotia	17.876,9
26.	11.	First National Bank of Chicago	13.360,3
27.	12.	Williams and Glyn's Bank	13.185,1
28.	13.	Société Générale	11.474,8
29.	14.	Grindlays Bank	9.193,8
30.	15.	Midland Bank plc.	7.700,8
31.	16.	Arab Bank	7.047,0
32.	17.	Barclays Bank International LTD.	5.997,6
33.	18.	Banque Française de Credit International	5.330,1
34.	19.	National Westminster	5.107,3
35.	20.	Bank Saderat Iran	2.120,2
36.	21.	Banque Nationale de Paris	1.485,0
37.	22.	Banque Internationale	1.439,4
	III.	<i>Αναπτυξιακές - Επενδυτικές Τράπεζες</i>	155.959,7
38.	1.	Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως	96.918,4
39.	2.	Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Αναπτύξεως Α.Ε.	42.766,4
40.	3.	Τράπεζα Επενδύσεων Α.Ε.	16.274,9
	IV.	<i>Τράπεζες Κτηματικής Πίστωσης</i>	210.920,7
41.	1.	Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος	204.788,0
42.	2.	Τράπεζα Υποθηκών	6.132,7
	V.	<i>Τράπεζες Αγροτικής Πίστωσης</i>	
43.	1.	Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος	-
	VI.	<i>Ιδιότυποι Πιστωτικοί Οργανισμοί</i>	
44.	1.	Ταχυδρομικό Ταμειτήριο	243.100,0
45.	2.	Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων	-

Πηγές: Ο Πίνακας 2 προέκυψε από δημοσιευμένους απολογισμούς και ισολογισμούς των τραπεζών, έτους 1982, καθώς και από τις μηνιαίες λογιστικές καταστάσεις (31.12.82) των τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδος. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από την «παράθεση των βασικών μεγεθών και οικονομικών στοιχείων όλων των ελληνικών και ξένων τραπεζών στις 31 Δεκεμβρίου 1982». Βλ., *Επιλογή*, Φεβρουάριος 1983.

